

EÖRSI LÁSZLÓ

1956 KÉPE AZ 1990 UTÁNI JOBBDALI-KONZERVATÍV NARRATÍVÁKBAN

AZ ÖTVENHATOS HAGYOMÁNYOK

Az 1956-os magyar forradalmat és szabadságharcot ellenforradalomná bélyegző Kádár-rendszer több mint három évtizedes torzítása után az 1989–90-es demokratikus átalakulás egyik legfontosabb eleme 1956 újraértékelése és rehabilitálása, majd a forradalom mártírjainak 1989. június 16-i újratemetése volt. Ekkoriban országszerte az érdeklődés homlokterébe került 1956: a tömegmédiákban egymást követték a visszaemlékezések, nagy példányszámokban keltek el a forradalomról szóló frissen megjelent kötetek, az ötvenhatos filmek vetítésekor megteltek a mozik.

„A forradalom azt jelentette, ami volt: a szabadság szeretetét, lázadást az elnyomással, az embertelen diktatúrával szemben – írta az időszakról Litván György. – A rendszerváltás eufóriáját [...] éppen ez a szabadság, a felszabadulás soha nem tapasztalt élménye adta. Mindenki úgy érezte, hogy soha vissza nem térő lehetőség előtt áll az ország. Az átalakulás előzményét 1956-ban találta meg a nemzet. Ezért a rendszerváltás egyik meghatározása is ez lett: 1989 nem más, mint 1956 folytatása (illetve befejezése).”¹

Hasonló szellemben nyilatkozott Hegedűs B. András is: „Akkor történelmileg nagyon ritka, kegyelmi állapotban volt az ország.” A temetésen elhangzott beszédek is a nemzeti konszenzust tükrözték.²

A temetés megrendezése idején még valóban jól együttműködtek a különböző ellenzéki pártok és társadalmi szervezetek. Úgy tűnt, 1956 „diffúz, széttartó emlékezete örökre a múlté [...] a társadalom egynemű kollektív emlékezetévé válik”.³

1 Litván (2002b) 258.

2 Pogonyi Lajos: 1989. június 16-a volt a „leg”-nap. Interjú Hegedűs B. Andrással. *Népszabadság*, 2000. október 4.

3 Rainer M. János: 1956 változó emlékezete. *Magyar Hírlap*, 2000. október 21.

Lassacskán azonban megkezdődött a széthúzás az ellenzéki pártok, a társadalmi szervezetek, sőt a „Nagy Temetést” rendező Történelmi Igazságtétel Bizottság (TIB) berkein belül is.⁴

Az 1988 tavaszán alakult TIB alapítói a forradalom minden áramlatát reprezentálták. Fónay Jenő,⁵ Obersovszky Gyula,⁶ Hegedűs László,⁷ Mécs Imre,⁸ Erdélyi Tibor⁹ személyében ott voltak a fegyveres és a november 4. utáni politikai ellenállás résztvevői; Dénes János,¹⁰ Rácz Sándor,¹¹ Nagy Elek¹² a munkástanácsokat, a munkásságot képviselte. A kivégzett „nagyimrísták” özvegyei és Szilágyi József lánya is a TIB tagja lett, miként Fekete Gyula,¹³ Darvas Iván¹⁴

4 Csurka István már június 16-a előtt is azt terjesztette, hogy csak a kommunistákat akarják újratemetni. Buják (1998).

5 Fónay Jenő (1926) technikus. A Széna téri csoport tagjaként vett részt a forradalomban. 1958-ban mindkét perében halálra ítélték, de végül kegyelmet kapott. 1963-ban szabadult.

6 Obersovszky Gyula (1927–2001) újságíró. 1956. október 24-én megalapította az *Igazság*, majd november 4-e után az *Élünk* című illegális lapot, és tüntetéseket szervezett (november 23., december 4.). 1957-ben jogerősen halálra ítélték, életét a francia baloldal tiltakozása mentette meg. 1963-ban szabadult.

7 Hegedűs László (1936–2007) író. 1956-ban a Honvédkórház önkéntes mentőse volt, majd részt vett a politikai ellenállásban. 1958-ban életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték. 1963-ban szabadult.

8 Mécs Imre (1933) villamosmérnök, politikus. Részt vett a forradalomban, majd a politikai ellenállásban. 1958-ban halálra, majd életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték. 1963-ban szabadult.

9 Erdélyi Tibor (1932–2002) építészmérnök. Egyetemi hallgatóként már október

23-tól részt vett a forradalomban, majd a politikai ellenállásban. 1958-ban 18 év börtönre ítélték. 1963-ban szabadult.

10 Dénes János (1930) vegyésztechnikus, politikus. 1956-ban Kőbányai Gyógyszeráru Gyár munkástanácsának elnökevé választották. 1958-ban 15 évre ítélték. 1963-ban szabadult.

11 Rácz Sándor (1933–2013) szerszámkészítő, politikus. 1956-ban a Nagy-budapesti Központi Munkástanács elnökévé választották. 1958-ban életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték. 1963-ban szabadult.

12 Nagy Elek (1926–94) esztergályos, katonatiszt. 1956-ban a Csepeli Központi Munkástanács elnökévé választották. 1958-ban 12 évre ítélték. 1963-ban szabadult.

13 Fekete Gyula (1922–2010) író. Az Írószövetség titkárságának tagjaként támogatta a forradalmat, ezért 1957-ben a „kis íróperben” egy évre ítélték, de az ítéletet három évre felfüggesztették.

14 Darvas Iván (1925–2007) színművész. 1956-ban egy forradalmi szervezet tagja volt, bátyját kiszabadította a börtönből. Ezért 1957-ben 22 hónapra ítélték. 1959-ben szabadult.

és Mensáros László,¹⁵ valamint Göncz Árpád¹⁶ és Regéczy-Nagy László,¹⁷ a Bibó-per két életben lévő tagja. A Recsket megjártak közül Pártay Tivadar¹⁸ és Zimányi Tibor,¹⁹ a legfiatalabb ötvenhatos generációt Szabó Miklós²⁰ és Ungváry Rudolf²¹ képviselte.²²

A konfliktusokat részben a pozíciók, a hatalom megszerzése motiválta – erre a tanulmány keretében csak érintőlegesen térek ki. A TIB-en belül főleg Dénes János, Fónay Jenő és Zimányi Tibor került szembe mindinkább a „revizionista” vezetéssel. Az egyre erősödő ellentétek azonban csak az 1990-es parlamenti választást követően váltak nyilvánossá, amikor 1956 öröksége még mindig fontos legitimációs tényező volt.

Elsősorban két hagyomány, a „nagyimrés” revizionista és a konzervatív, jobboldali került szembe egymással.²³ A két „irány” ugyan már a forradalom idején is jelen volt, ám az 1956-ban jellemző nemzeti egység – akkor – alig-

15 Mensáros László (1926–1993) színművész. Debrecenben részt vett a forradalmi eseményekben, ezért 1957-ben letartóztatták, de bíróság elé nem állították.

16 Göncz Árpád (1922) író, politikus. A forradalom bukása után részt vett Nagy Imre feljegyzéseinek Nyugatra juttatásában, 1958-ban életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték. 1963-ban szabadult.

17 Regéczy-Nagy László (1925) katonatiszt. A forradalom bukása után részt vett Nagy Imre feljegyzéseinek Nyugatra juttatásában, 1958-ban 15 évre ítélték. 1963-ban szabadult.

18 Pártay Tivadar (1908–99) újságíró, politikus. 1956-ban részt vett az FKgP újrászervezésében, ezért 1957–58-ban 14 hónapot fogságban töltött, de bíróság elé nem állították.

19 Zimányi Tibor (1922–2007) közigazdász, politikus. 1956-ban a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának tagja volt, ezért 1958-ban öt évre ítélték. 1960-ban szabadult.

20 Szabó Miklós (1935–2000) történész, politikus. Részt vett a Petőfi Kör vitáiban, majd a forradalom bukása után az ELTE BTK MEFESZ szervezetének alapításában. Nem került perbe.

21 Ungváry Rudolf (1936) gépészmérnök, író. 1956-ban a miskolci egyetemi Diákparlament hírszolgálatának egyik vezetője. 1957-ben internálták, és kizárták az egyetemről.

22 Kozák (1999) 89. A TIB elindításában és a szervezőmunkában elsősorban Kozák Gyula, Hegedűs B. András és Vásárhelyi Miklós vett részt.

23 Más összefüggésben Litván György és Ripp Zoltán négy-négy ötvenhatos hagyományt különböztetett meg: a reformszocialista, a nemzeti-demokratikus, a konzervatív és a szélsőjobboldali: Litván (1996) 352–356.; illetve az önkormányzati-önigazgató baloldali, a szocialista és a nemzeti demokratikus célok összhangján alapuló, a demokratikus köztársasági és a nemzeti szabadságharc hagyománya: Ripp (2003).

alig differenciálódhatott: az intervenció csapatok a felkelést nagyon hamar leverték. Valószínű azonban, hogy ezek az erők (irányok) később szükségszerűen konfrontálódtak volna.

Szabó Miklós és őt idézve Litván György²⁴ arra a következtetésre jutott, hogy e két ötvenhatos hagyomány „a rendszerváltás kezdetétől fogva különböző politikai csoportosulások politikai hagyománya lett”.²⁵ Több egykori résztvevő hangsúlyozza is, hogy a bajtársiasság még a fogságban (sőt olykor utána) is megmaradt közöttük, konfliktusok csak ekkor, a szovjet megszállás megszűntével, a parlamenti demokrácia létrejöttével – a forradalom két legfontosabb követelésének teljesülésével – kezdődtek meg.²⁶ Ám egyes börtönügynöki jelentések és visszaemlékezések szerint az ellenségeskedés, a szembenállás már a börtönökben megkezdődött, legalábbis az egykori fegyveresek részéről, például amiatt, hogy ők többnyire súlyosabb ítéleteket kaptak, kedvezőtlenebb bánásmódban részesültek, és sokkal kevesebben kaptak közülük amnesztiát.²⁷

24 Litván György (1929–2006) tanár, történész. 1956 tavaszán elsőként követelte nyilvánosan Rákosi Mátyás eltávolítását a hatalomból. Részt vett a forradalomban, majd a szellemi ellenállásban. 1959-ben hatévi börtönbüntetésre ítélték. 1962-ben szabadult.

25 Szabó M. (1995a) 124.; Litván (2002b) 259. „A különböző ’56-osokat a börtönben és azon kívül is összekovácsolta a forradalom emléke.” Pogonyi Lajos: 1989. június 16-a volt a „leg”-nap – Interjú Hegedűs B. Andrással. *Népszabadság*, 2000. október 4.

26 „Ahogy a börtönben megismertük a revisionistákat, nagyszerű rabtársak voltak, egyiküket sem tartottuk besúgónak. Utána a kapcsolat hosszú időre megszakadt, Donáth Feri lakásán találkoztunk olykor egymással. [...] Tulajdonképpen átvert bennünket a börtönbeli magatartásuk, mert a múltjukról semmit sem tudtunk,

és nem árultak el semmit. [...] Nem szeretem a vadmagyarkodást, de azt sem szeretem, ha el akarják hitetni, hogy a kommunisták csinálták 1956-ot” – nyilatkozta Hegedűs László, a TIB egyik vezetője. Stefka (2003) 65. „Én több revissel együtt ültem – emlékszik vissza Vanek Béla, a Pofosz egyik alapítója –, jóban voltunk, de már nincs egymáshoz mondandónk. Mi el akartuk törölni a bolsevizmust, ők pedig meg akarták reformálni.” Uo. 33. Czajlik Péter szerint – akit elsősorban hűtlenség vádjával ítélték el, és 1957-től 1963-ig raboskodott – az ellentéteket az 1956 előtti jobboldali elítéltek szították. (Szóbeli közlés, 2013.)

27 „Laczkovics” jelentése, 1961. IX. 23. TL M 38433.; „Éhségstájkoltam, mert a reviseket kiengedték, minket, melósokat pedig csak hitegettek” – mondta Dénes János. Stefka (2003) 132.; Kozák–Molnár (1993) 114.; Fónay (1992).

Valószínűleg a rendszerváltás utáni feszültségek is hasonló okokból eredtethetők: elsősorban abból, hogy a forradalom kevésbé ismert szereplői már szabadlábban, a Kádár-rendszerben is jóval többet szenvedtek és nehezebben boldogultak, mint az értelmiségiek, mi több, még az elvesztett évtizedek után, a demokrácia keretei között sem kaptak esélyt életminőségük gyökeres javítására. Azt azonban fontos hangsúlyozni, hogy a konfliktusok kiélezésében mindvégig az „álötvenhatosok” jártak élen, akiknek forradalmi részvételéről nincsenek bizonyítékok, vagy bizonyíthatóan nem játszottak benne szerepet.

1956 ábrázolásában addig főleg a „nagyimrés” értelmiségiek jeleskedtek,²⁸ 1990-től a konzervatív oldal képviselői is jelentkeztek: erőteljesen hangsúlyozták, hogy nem az egykori pártellenzék, hanem elsősorban ők 1956 letéteményesei, mivel sikeres szabadságharcukkal visszaverték a szovjet hadsereget, ezzel megdöntötték a kommunista rendszert. Mindmáig tagadják, hogy a sztálinista zsarnoksággal szembeni küzdelemben széles körű nemzeti egység valósult volna meg, és hogy az átmeneti sikert a különböző társadalmi csoportok közösen vívták ki.

Megkezdődött tehát a forradalom kisajátítása, s ebben az újonnan alakult politikai pártoknak is komoly szerepük volt. Az 1990-es választáson győztes és a többi jobboldali párt – az MDF-hez közel álló Független Kisgazdapárt (FKgP) és a Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP) – bevonásával kormányzó Magyar Demokrata Fórum (MDF) az 1956-os forradalomból csak a kommunistaellenesség hagyományát vállalta. A koalíciós pártok erre (és csakis erre) építették fel politikai és jogi legitimitációjukat. Ehhez járult az előző negyven év differenciálatlan elítélése: a kettő együtt logikusan vezetett a Horthy-kultusz újjáéledéséhez.²⁹

„Mivel a közelmúltban megbukott rendszer baloldalinak nyilvánította magát, ma minden politikai tényező, amely az előzőtől el akar határolódni, jobb-

oldalinak próbál látszani – írta Szabó Miklós 1991-ben. – Az ’56-os forradalom pedig baloldali arculatot mutat, már azzal is, hogy forradalomnak deklarálta magát, holott ez kompromittált, baloldali kifejezés, és kompromittált a politikai harcnak ez a módszere is. Baloldali, mert nem 1945-höz nyúlt vissza, hanem 1848-hoz. A Horthy-rendszertől ugyanúgy elhatárolódott, mint a Rákosi-rendszertől.”³⁰ Ezeket a meg-

28 Többek között ezt bizonyítják a brüsszeli Nagy Imre Intézet kiadványai vagy a párizsi *Magyar Füzetek* sorozat.

29 Ezt nem csak a „revisek” rótták fel a kormányzó hatalomnak, hanem például Benkő Zoltán egykori recski fogoly is. Benkő Zoltán: *Vissza 1956-hoz!* *Magyar Hírlap*, 1994. szeptember 30.

30 Szabó M. (1991) 131. Másutt így fejezte ki magát: „Ha valami, akkor az 1945

állapításokat az 1956-os felkelők túlnyomó többsége is vallotta, legalábbis azok, akik politikai kérdésekben megnyilvánultak. (Legegyértelműbben Kapitány Sándor, a Práter utcai felkelő fejtette ki még 1957-ben, egy vita hevében, amiért feljelentették, majd bebörtönözték: „Horthy is egy csibész volt, és nem is akart az embereknek segíteni, de a Rákosi-rendszer sem volt külön, mert az is [ártatlanul] elítélt rabokkal építette fel Kazincbarcikát, a Diósgyőri Vaskohót, Inotát és Sztálinvárost [...]. A munkások nem akarták Mindszentyt miniszterelnöknek, legalábbis én nem akartam, de kérdezzük meg bármelyik munkást, hogy akarta-e...”³¹)

A jobboldal az 1956-os eseményeket szabadságharcnak, nemzeti szabadságharcnak nevezi. 1920-ban „Horthyék, Héjjasék, Prónayék öntudatosan vallották magukat ellenforradalmárnak.

Nem volt szitokszó – a forradalmár volt az” – nyilatkozta Litván György 1998-ban.³² Egy ultrakonzervatív, legitimista blog szerint: „[az 56-os] események nem forradalmiak. [...] A forradalom mindig a törvényes rend elleni erőszakos harc, melyet a Katolikus Egyház is elítél katekizmusában és tanításában egyaránt. [...] ’56-ot ellenforradalomnak titulálták, ami szintén helytelen kifejezés, hiszen az ellenforradalom a »forradalom ellentéte«, azaz a rend helyreállítása (restauráció). Sajnos 1956-ban – noha voltak legitimista kezdeményezések – nem volt idő az ellenforradalom kibontakozására. Mi tehát ’56? Népfelkelés, népharag, melyben nekünk a példaértékű a nemzet egyszerű emberének alapvető szabadságvágya, amelyért fegyverrel is harcolt. Az 1956. október 23-i események Magyarország népének a sztálinista diktatúra elleni népfelkelése és a szovjet megszállás ellen folytatott szabadságharca, amely a 20. századi magyar történelem egyik legmeghatározóbb eseménye volt.”³³ Katona Tamás MDF-képviselő, történész is került a forradalom kifejezését. „Szerinte a forradalom az ezeréves Magyarország szabadságharca volt. Azokban a

előtti Magyarország visszaállítása nem volt a forradalom célja.” Szabó M. (1995b) 136.

31 Kapitány Sándor kihallgatási jegyzőkönyve, 1957. XI. 27. Budapest Főváros Levéltára (BFL) 302/58.

32 Buják (1998). Lásd még Szabó M. (1995b) 136.; Kende (2006) 229.

33 der schwarze Ritter: 1956. október 23. ötvenhatodik évfordulójára szentmagyarorszagert.blogspot.hu/2012/03/miert-nem-hordok-kokardat-marcius-15-en.html Letöltés: 2012. november 18. Zimányi Tibor, MDF-képviselő, a TIB és Recski Szövetség egyik vezetője, 1956-os elítélt ezt mondta: „1956-ban kizárólag nemzeti szabadságharc volt, nem forradalom. Forradalomnak az akkori reformkommunisták minősítették, az ő baloldaliságuk kívánta meg, hogy a nemzeti ügy az legyen.” Idézi Szabó M. (1995b) 136.

napokban nem volt szó ezer évről. [...] A történelmi utalás a Horthy-rendszerre vonatkozik, amelyben a politikai mitológiának fontos része volt az ezer év legenda.”³⁴ Zimányi Tibor pedig úgy vélte, hogy „akik forradalmat említenek, elhalványítják a szabadságküzdelem jelentőségét”.³⁵ E hagyomány forrása Mindszenty József bíboros nevezetes 1956. november 3-i beszéde („ne tévesszük szem elől, hogy az országban lefolyt harc nem forradalom volt, hanem szabadságharc”), s e kifejezéssel az egész 1945 után kiépült rendszert megtagadta, beleértve a koalíciós időszakot is.³⁶ A bíboros „nem új kezdetet vagy új társadalmi minőséget kívánt elérni, hanem visszakanyarodást az 1944. márciusi német bevonulás előtti, vagy a még korábbi, Habsburg-időkbeli kontinuitáshoz”.³⁷ Az 1945-től kezdődő időszakot árnyalás nélkül elutasítják más jobboldali irányzatok, így a szélsőjobboldal is.

A jobboldali irányzatok konzervatív és radikális része, amely egyszer s mindenkorra szakítani akart az előző rendszerrel, antikommunizmussával voltaképpen a Horthy-Magyarországot rehabilitálta, mivel a Kádár-rezsim – legalábbis verbálisan – legfőképpen ettől határolta el magát. Aligha lehet kétséges, hogy az „ötvenhatosok” eszményképe 1848 volt, a sok bizonyíték egyike a republikánus szimbólumot hordozó Kossuth-címer.

Bármennyire is ódzkodik a *forradalom* kifejezéstől a jobboldali hagyomány, 1956-ban a felkelők zöme is forradalmárnak nevezte magát. De egyébként is hamis a felkelőkre, a szabadságharcosokra, a „pesti srácokra” történő jobboldali hivatkozás: eddigi kutatásaim során egyikükről sem derült ki, hogy 1956-ban akár konzervatív, akár tudatosan fasiszta nézeteket vallott volna (még azok is tartózkodtak a szélsőjobboldali megnyilvánulásoktól, akik a Horthy-rendszerben valamelyik radikális párt tagjai voltak), noha a perekben a hatóságok gyakorta vádolták őket ilyesmivel. Radikális antikommunizmusuk csak a sztálini diktatúra iránti – nem megalapozatlan – gyűlöletüket bizonyítja.³⁸

34 Szabó M. (1995b) 136.

35 Kurcz Béla: Zimányi Tibor a TIB új céljairól. *Magyar Nemzet*, 1993. január 20.

36 Ripp (2003) 24.; Litván (1996) 355.; Litván (1992) 10.

37 Litván (1996) 355.

38 „Amikor 1956-ban kitört a forradalom, minden magyar demokrata aggódva figyelte, hogy felüti-e a fejét-e az a szélsőjobboldaliság, amely tizenegy évvel korábban

szinte uralta az országot. Kitör-e pogrom, alakul-e neofasiszta tendenciájú párt, felvetődik-e a trianoni békeszerződés által elcsatolt magyar területek visszaszerzésének gondolata? Minden demokrata mély megnyugvással láthatta, hogy a forradalom indulatai és hullámerése közepette semmi hasonló nem merül fel. Azt remélhettük, hogy a magyar szélsőjobboldaliság halott, már történelem.” Szabó M. (1995c) 147.

„Mindazok, akik három évtizeden át őrizték magukban ötvenhat emlékét – írta Szabó Miklós 1999-ben –, a »forradalomra« emlékeztek. Tették ezt azért, mert a felkelés napjaiban maguk a felkelők forradalmároknak nevezték magukat, s még inkább azért, mert a felkelést leverő hatalom három évtizeden át »ellenforradalomnak« minősítette a »sajnálatos eseményt«, s a legfontosabb elvi kérdésnek tekintette, hogy az nem forradalom volt.”³⁹

Mindazonáltal a rendszerváltás után bizonyos mértékű konszenzus alakult ki a „forradalom és szabadságharc” elnevezés használatában, amely a diktatúrát megdönteni akaró forradalom és a nemzeti függetlenség kivívásáért folyó szabadságharc együttesét fejezi ki.

A továbbiakban 1956 jobboldali narratíváit a politika, az emlékezet és a publicisztika terepében vizsgálom.

1956 A KÖZÉLETBEN – JOBBOLDALRÓL

Az 1990-es választásokon a két legerősebb rendszerváltó párt színeiben több egykori, ekkora már országsszerte ismertté vált forradalmár is bejutott a parlamentbe: a Magyar Demokrata Fórumból Antall József,⁴⁰ Csurka István,⁴¹ Dénes János, Für Lajos,⁴² Szabó Iván,⁴³ a Szabad Demokraták Szövetségéből (SZDSZ) Darvas Iván, Dornbach Alajos,⁴⁴ Göncz Árpád, Mécs Imre, Vásárhelyi Miklós,⁴⁵ majd Király Béla⁴⁶ is. Mivel a választást az MDF nyerte, a ke-

39 Szabó M. (1999).

40 Antall József (1932–93) tanár, politikus. 1956-ban részt vett a kisgazdapárt újjászervezésében, emiatt 1957-ben néhány-szor őrizetbe vették, de pert nem indítottak ellene.

41 Csurka István (1934–2012) író, politikus. 1956-ban a Színház és Filmművészeti Főiskola nemzetőrségébe tartozott, emiatt 1957-ben fél évre internálták.

42 Für Lajos (1930) történész, politikus. 1956-ban, Debrecenben részt vett forradalmárok petíciójának elkészítésében, amelyet ő nyújtott át a kormánynak. Emiatt a szovjetek rövid időre internálták.

43 Szabó Iván (1934–2005) mérnök-közgaz-

dász, politikus. 1956-ban a BME Forradalmi Diákbizottsága és a MEFESZ vezetőségi tagja volt. 1957-ben két hónapig vizsgálati fogságban tartották, pert nem indítottak ellene.

44 Dornbach Alajos (1936) ügyvéd, politikus. 1956-ban a jogi kar nemzetőrségébe tartozott, emiatt 1959-ben két hónapig fogságban tartották.

45 Vásárhelyi Miklós (1917–2001) újságíró, politikus. 1956-ban a második Nagy Imre-kormány sajtófőnöke volt. 1958-ban öt évre ítélték.

46 Király Béla (1912–2009) katonatiszt, politikus. 1956-ban a Nemzetőrség főparancsnoka és a Magyar Honvédelmi Bi-

zotmány elnöke lett, emigrált. Távollétben eljárást elindítottak ellene, majd leállították.

resztény-nemzeti koalíció élén 1956 szellemi örökségét is „uralta”, de szándéka szerint teljes egészében ki akarta sajátítani.

Az ekkortájt létrejött számos ötvenhatos szervezet közül (amelyek jószerevével permanens harcot folytattak egymással, s amelyek tagságának jelentős része nem vett részt az 1956-os eseményekben) csak a Politikai Foglyok Országos Szövetsége (Pofosz) indult pártként a választáson – Fónay Jenő, egykori Széna téri felkelő elnökletével –, de jelöltjeik csúfosan megbuktak. E szervezetek túlnyomó része azonban már az élesedő, sőt eldurvuló választási kampány idején feladta semlegességét, mivel tagjaik úgy látták, hogy a konzervatív, jobboldali pártok jobban szolgálják majd az érdekeiket. (1991-ben az '56-os Szövetség Torgyán Józsefre, az FKgP elnökére bízta parlamenti képviselőtét.) Valóban: úgy tűnt, a jóvátételi és az igazságtételi kérdésekben az MDF és koalíciós partnerei számukra kedvező döntéseket hoznak, az ellenzék viszont nem támogatja törekvéseiket. E problémák már a választást megelőzően is felvetődtek, később pedig hosszú, éles vitákat generáltak.

1989-ben még nyilvánvaló volt, hogy a magyar társadalom többsége nem forradalomra, hanem békés átmenetre vágyik, és a kerekasztal-tárgyalásokon a rendszerváltó konzervatív és liberális pártok konszenzusos alapon ezt képviselték. Az országgyűlési választások után viszont egyre inkább felerősödtek a múlt rendszer bűnöseinek felelősségre vonását sürgető hangok. A jobboldali politikusok ekkor már támogatták az igazságtételnek ezt a visszamenőleges törvénykezéssel járó formáját, mint ahogy az ún. Zétényi–Takács-féle törvényt is, amely az 1944. december 21. és 1990. május 2. között politikai okokból elkövetett bűncselekmények megtorlására irányult, mivel ezeket „jogon kívüli politikai megfontolások” miatt addig nem büntették.

Az 1991 novemberében elfogadott törvényt az Alkotmánybíróság fél év múlva – arra hivatkozva, hogy a törvényszöveg sérti a jogbiztonság követelményét, mivel már elévült bűncselekményeket kíván büntethetővé tenni – elutasította. Hasonlóképpen hajótörést szenvedett újabb fél év múlva Zétényi és a korábbi ötvenhatos MDF-es képviselők, Csurka és Zimányi hasonló elveken alapuló törvénytervezete: 1993-ban februárjában a parlament megszavazta ugyan, de Göncz Árpád köztársasági elnök az Alkotmánybírósághoz utalta, amely jogállami rendszerben ismét csak elfogadhatatlannak ítélte a visszamenőleges törvénykezést. Ez volt „az igazságtétel morális deficitje, illetve az, hogy a magyar demokrácia ebben a kérdésben nemigen volt képes összeegyeztetni a természetes igazságérzet és a jog követelményeit”.⁴⁷ Az elmúlt

rendszer politikai üldözöttei kárpótlásának ügye is igen lassan haladt, szintén súlyos nézeteltérésekkel. (Az amerikai emigrációjából hazatért Pongrátz Gergely, a Corvin köziek egyik volt parancsnoka ebben az időben azt hangoztatta, hogy az egykori szabadságharcosok egyenlőséget akarnak, a volt kommunista vezetők – így Grósz Károly és Biszku Béla – ne éljenek jobban, mint az átlag.)

A főleg az igazságtételi kérdésekben kiélesedő parlamenti és parlamenten kívüli nézeteltérések (legemlékezetesebb az 1991. őszi, a televízióban is látható Kónya–Pető-vita volt) mindinkább megosztották az ötvenhatos táborn. Miután az egykori pártellenzék és a polgári demokraták forradalom alatti tevékenységét a másik oldalról megkérdőjelezték, az ötvenhatos szervezetek vezetését egyre inkább a jobboldal radikalizálódó szárnyával szimpatizálók vették át, és a tagság többségét is ők adták. A TIB 1991 novemberében leváltotta a korábbi, pártellenzékiekből álló vezetést, akik el is hagyták a szervezetet. Az MDF és szövetségei ugyancsak mindinkább jobbra tolódtak, miközben azt igyekeztek bizonygatni, hogy csakis ők képviselik 1956 szellemét. (Ekkor már fél éve kiderült, hogy a Nemzetbiztonsági Hivatal csaknem húsz Pofosz-tagot foglalkoztatott.) Noha a jobboldali pártok tagjai jóval erősebben „kötődtek” a pártállamhoz – számos képviselőjük korábban a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) tagja, esetleg képviselő is volt, frakciójukban aránylag sok egykori ügynök húzódott meg –, és lényegesen konciliánsabb partnernek bizonyultak a kerekasztal-tárgyalásokon, mint a liberálisok (az MDF emblematis figurái távolról sem konfrontálódtak olyan élesen a kádárista hatalommal, mint az SZDSZ „kemény magja” vagy a Fidesz), lassacskán mégis sikerült elhíttetniük a társadalommal, hogy csakis ők a hiteles antikommunisták. Annak ellenére is, hogy csupán a jogi igazságtételhez ragaszkodtak, a történeti igazságtételt viszont minden úton-módon akadályozták.

Az SZDSZ „elődje”, a demokratikus ellenzék 1981 óta szamizdat kiadványa minden számában foglalkozott 1956-tal, és minden évben megünnepelte október 23-át, a rendszerváltás után viszont „finnyásan átengedték a teret a mind penetránsabb kormánypárti ünneplőknek”.⁴⁸ (A párton belül létrehoz-

47 Rainer (2002) 257.

48 Zádori (1993). Ripp Zoltán: „Ha a történelem a politikai harcok terepévé válik, akkor az ettől egyébként okkal berzenkedő politikusok sem tehetnek úgy, mintha a probléma elől való kitéréssel az idő megoldást hozhatna.” Ripp (2003) 17. A demokratikus ellenzék prominensei közül Szabó Miklós szállt időnként harcba 1956 örökségéért. Egy ízben azonban túllőtt a célon, amikor azzal provokálta a jobboldalt, hogy „a forradalom panteonja központi figurájává a Névtelen Lincselőt tennék”. Az 1956-os forradalom két

- arca. *Magyar Nemzet*, 1992. január 9. E cikkkel ketten is vitába szálltak: Fónay (1992); Zimányi (1992).
- 49 Például Bük János egykori Széna téri felkelő, aki később az '56-os Magyarok Világszövetsége etikai bizottságának volt tagja. (Kresalek Gábor szóbeli közlése, 2004.)
- 50 Ezt az akkori tapasztalataim és Pongrátz Gergely kötete alapján állítom. Pongrátz (1992) 263.
- 51 Csurka (1992). Szőnyi Gyula 1956-os elítélt (aki kivételesen már a forradalom idején is erősen jobboldali nézeteket vallott), a Magyar Függetlenségi Párt elnöke: „[...] ha nem állunk Csurka barátunk nemzeti programja mellé, rövidesen az ÁVH-s csizmák taposnak rajtunk, a börtönök ismét zsúfolásig megtelnek, fiatalokú gyermekeket, öregeket fognak gyilkolni...” (F. A.: Az előzményekre csak a bizottság nem kíváncsi. *Magyar Hírlap*, 1992. október 29.) Fónay pedig ilyen kijelentésre ragadtatta magát: „1992-ben, aki a fasizmust próbálja elítélni, az egy gyalázatos bolsevista bérenc.” (Elhangzott az MDF kaszásdűlői fórumán.)
- 52 Szokolay Zoltán 1992. január 18-i békéscsabai előadásából idézi Bartus (2001) 73–74. Csurkát és Szokolayt, valamint a már említett Zimányi Tibort a Kádárrendszerben ügynökként beszervezték.
- ták ugyan az ötvenhatos tagozatot, ám az politikai értelemben – de egyébként is – súlytalan maradt.)
- Antal József kormányfő a konzervatív hagyományt erősítette, és – 1956 sokszínűségét nem tagadva – a tolerancia fontosságát hangsúlyozta a nemzeti egység és a demokrácia érdekében. A gyűlöletbeszédekkel tarkított utcai zavargások megfékezésére viszont nemigen tett kísérletet, talán az ellenzékől elszenvedett sérelmek miatt.
- Így egyes ötvenhatos veteránok a jobboldali politikusokkal együtt követelték már 1990-ben és 1991-ben, a forradalom évfordulóján a Magyar Rádió épülete előtt a „keresztény, nemzeti médiát”. Mások a szobordöntögetésben követték az ötvenhatos tradíciókat.⁴⁹ A veteránok többsége – és persze az álveteránok – ekkor már mindenkit reformkommunistának bélyegzett, akinek a véleménye eltért az ő ötvenhatos interpretációjuktól. Az 1956-os Intézet által akkoriban kiadott 1956-os olvasókönyvet kórusban pocskondiázták – anélkül, hogy elolvasták volna.⁵⁰
- 1992 augusztusában jelent meg Csurka István *Néhány gondolat a rendszerváltozás két esztendeje és az MDF új programja kapcsán* című tanulmánya, amely mérföldkő a magyarországi idegengyűlölet és antiszemitizmus történetében.⁵¹ De más MDF-es országgyűlési képviselő is élt hasonló eszközökkel. Szokolay Zoltán ezt írta: „[...] a liberalista veteránok [...] azt sulykolják a fejünkbe, hogy a Szovjetunió ellen lázadtunk, és elhazudják az igazságot. Az igazság ugyanis az, hogy Róth Manó és a kozmopolitizmus ellen harcoltunk.”⁵²

Szeptemberben Csurka és Szilasy György MDF-es képviselők, valamint az ötvenhatos veteránok három vezetője, Dénes János, Fónay Jenő és Pongrátz Gergely a csalódottakkal és frusztráltakkal megerősítve a Parlamenthez, a Rádió elé és a TV székházához vonult, Gombár Csaba és Hankiss Elemér lemondását követelve. Hogy tüntetésük és 1956. október 23. hogyan függ össze, azt a helyszínen a Corvin köz egykori parancsnoka tette egyértelművé: „Honfitársaim! 1992-ben nagyobb eredményt értünk el a seprűkkel, mint 1956-ban gépfegyverekkel!”⁵³

Az 1992. október 23-án, Göncz Árpád ellen – több forrás szerint a Belügyminisztérium közreműködésével, de legalábbis tudtával – szervezett Kossuth téri szélsőjobboldali demonstráció (bőrfejúek, náci jelvényes sapkások, csuklyások) végképp elmélyítette a konfliktust 1956 megítélésében is, bár az '56-os Szövetség – Roik János⁵⁴ elnökletével – elhatárolódott a szkinhedektől.⁵⁵ A Kossuth téri botrány után Roik azt hangoztatta, hogy „egy pártsemleges fegyveres testület létrehozására van szükség, amely belső és külső veszély esetén bármikor mozgósítható lenne, [mivel] sem a rendőrségben, sem a honvédségben nem történt meg a rendszerváltás”.⁵⁶ Fónay a Pofosz képviselőtében szintén rendfenntartó erőket akart szervezni. A veteránok – „1956 védelmére” – hamarosan már országos nemzetőrszervezetet alakítottak, és szeret-

53 Helyszíni tudósítás. *Magyar Fórum*, 1992. szeptember 3. „Ülök az írógépnél, hivatásos túlélő, és arra gondolok, hogy új másnap fordulója fenyeget. Jön néhány öreg csataló, trombitaszóra sóvárog mindenáron. Azt se bánja, ha más a dallam, mint harminchat évvel ezelőtt. Néhány kudarcos, keserű Rocinante úgy keres magának késői szerepet és kielégülést, elégtételt a szörnyű sérelmekért, hogy utólag igazolja a rágalmat. Egyikük még azt is elfelejti, amit a halálos zárkában tanult, a másik patájával mártírsirokat tapos össze. A jutalom nem marad el: magyarból világmagyarrá léptetik elő őket, nyakukat költőtenyeré paskolja biztaton. Mit várhatunk ettől a másnapotól, amely Kádárt, ha

élne, újból megtanítaná a diadalmas mosolyra?” – írta Eörsi István. Eörsi I. (1992).

54 Roik János (1935–91) műszerész. Újpesti forradalmár, akit 1958-ban halálra, másodfokon, 1959-ben életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték.

55 B. L.: Nemzetőrséget szervezne az '56-os Szövetség. *Magyar Hírlap*, 1992. október 30. Egyébként az '56-os Szövetség még ez év elején fellépett a kirekesztés ellen: „az '56-os Szövetség fennállása óta sosem tett különbséget a magyar állampolgárok között faji, vallási vagy etnikai alapon”. Itt az '56-osok beszélnek. *Új Magyarország*, 1992. február 26.

56 Idézi Bartus (2001) 85.

tek volna fegyverekhez jutni.⁵⁷ A „nemzetőrségek” belpolitikai aktivizálására nem került sor, ezt Boross Péter belügyminiszter – aki mindig is kézben tartotta a veteránokat – nyilván elhibázottnak vélte volna.⁵⁸ Pongrátz Gergely – aki az ekkoriban megalakult '56-os Magyarok Világszövetségének elnöke lett – a Szabadság téri szovjet emlékmű felrobbantásával fenyegetőzött.

Az MDF népnemzeti szárnya – az ötvenhatos veteránok radikálisaival karöltve – legfőbb célként immár a legnagyobb veszélyforrásnak vélt „liberál-bolshevikok” kiiktatását tűzte ki, megalkottak egy Antiliberalis Paktumot is. Ennek antiszemita jellege alighanem mindenki számára nyilvánvaló volt. (A paktum így fejeződik be: „Magyar kormánynak magyar ellenzékét!”⁵⁹) Az ötvenhatos szervezetek Kolumbusz utcai székházának faliújságján ekkoriban már rendszeresen jelentek meg szélsőjobboldali, antiszemita írások.⁶⁰

A békétlenség kialakulásához hozzájárult az is, hogy az Antall által vezetett MDF – miután a Bíró Zoltán–Csoóri Sándor fémjelezte népnemzeti platform fölé kerekedett – a polgári magántulajdon rendszerét teremtette meg,⁶¹ míg az ötvenhatos veteránszervezetek többnyire a munkástanácsos, kollektivista, harmadikutas hagyományt folytatták volna.⁶² Harmadikutas rendszerváltásra gondolt Pongrátz is, aki több évtizedes amerikai emigrációja alatt sem tudott megbarátkozni a kapitalizmussal: „A tankok helyett jöttek a bankok. Most onnan [Nyugatról] jönnek a tanácsadók, akik mondják nekünk, hogy mit és hogyan csináljunk. Mi nem ezt akartuk...”⁶³ Ő (is) valamiféle „igazi szocialista” társa-

57 Nemzetőrséget szervezne az '56-os Szövetség. *Magyar Hírlap*, 1992. október 27. A Magyar Nemzetőrszövetség, a Magyar Nemzeti Szabadságharcos Szövetség és a Budai Nemzetőrszövetség a kilencvenes évek elején mintegy ezer főt számlált. További három-négyezer nemzetőr más ötvenhatos érdekképviselői szövetségek tagja volt. A Pofosz, a TIB és a Honvéd Hagyományőrző Egyesület rehabilitált katonatisztjeinek vezetésével létrehozták a Tartalékos Katonák Országos Egyesületét (TKOE).

58 A BM és az '56-os szervezetek szoros kapcsolatát bizonyítja a Szabadságharcosért Alapítvány, amelyet '56-os szervezetek al-

kotnak, kuratóriumának elnöke Boross belügyminiszter. A Pofosz 1989–93 között mintegy 35 millió, a TIB 8–10 millió forinthez jutott a költségvetésből. Az ORFK-ban tartott rendezvényeik teremhasználatra ingyenes. Seres László: Államtitok. *Magyar Narancs*, 1994. január 20.

59 E paktumból idéz Bartus (2001) 83–84.

60 Uo.; Szigetvári István szóbeli közlése, 1993; személyes tapasztalat.

61 A politikai mezőnyben Antall volt az egyedüli, aki ezt ki merete mondani – írta Litván György. Litván (1992) 10.

62 Vö. Salamon (2000) 99–100.; Pomogáts Béla: Ötvenhat és a „harmadik út”. *Magyar Nemzet*, 1999. november 23.

dalmat eszményített: „A világ urainak teljesen mindegy, kinek a tulajdonában vannak a termelőeszközök. Nekik csak az a fontos, hogy köztulajdonban ne legyenek sehol. 1956-ban Magyarországon a kommunista társadalmi rendszerből akartunk egy igazi szocialista társadalmi rendszert létrehozni.”⁶⁴

A következő évben, 1993-ban – amikor a vezető kormánypárt szélsőjobboldali népnemzeti szárnya külön pártot alakított – a jelentősebb veteránszervezetek tovább radikalizálódtak. Roikot Rác Sándor váltotta az ’56-os Szövetség élén, aki ekképp támadta a kormánykoalíciót: „A mai hatalom a háború előtti múltba nyúlik [sic!] vissza, mert fél az újtól. Pedig az ’56-osok számára a kapitalizmus és a kommunizmus is elfogadhatatlan.”⁶⁵

Rác – akárcsak elődje – Torgyánnal kötött szövetséget, ezúttal a választási siker érdekében, sőt hamarosan még a pártjába is belépett.⁶⁶ Porubszky István („Potyka bácsi”)⁶⁷ és Dénes János pedig – immár a Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP) képviselőjeként – a „konzervatív fiatalok” élén tiltakozott a magyar–ukrán államközi szerződés ellen.⁶⁸

A korábban legtekintélyesebbnek számító egykori „pesti srác”, Pongrátz Gergely viszont – önkényeskedései és kétes pénzügyi tevékenysége miatt – szembekerült a szervezetek vezetőivel: Hornyák Tiborral,⁶⁹ Dénes Jánossal, Kajtár Imrével,⁷⁰ Roik Jánossal és Garamszegi Miklóssal⁷¹.

63 Mátyás István és Szuhay Balázs beszélgetése Pongrátz Gergellyel. *Ludas Matyi*, 1993. október 23.

64 Pongrátz (1992) 25–26.

65 *Magyar Nemzet*, 1993. május 17. Fél évvel később: „[...] nagyobb veszély leselkedik ránk, mint ’56-ban [...] a hiénák és a sakálók tank helyett luxusautókon jönnek, hogy tönkretegyék az országot...” Krómer István: Csalódott hőseink. *Magyar Nemzet*, 1993. október 5.

66 „Miközben Rác Sándor a »miénk a gyár« [...] jelszavával különbségtétel nélkül ócsárolja a kialakuló vállalkozó réteget, naiv szocialisztikus eszméket kérve számon az információs forradalom hajnalán, maga sem veszi észre, hogy az őt reflektorfénybe állító s ravaszul ölelgető Tor-

gyán maga sem bicikliről szokott hordóra szállni. [...] Ha továbbra sem törődünk veteránjainkkal, addig még sok galibát okozhatnak a becsapott idős forradalmárokat manipuláló dörzsölt politikai kalandorok.” Krómer István: Csalódott hőseink. *Magyar Nemzet*, 1993. október 5.

67 Porubszky István (1931) egykori kispesti felkelő, emigrált. Tevékenységét kevésbé ismerjük, levéltári forrás alig maradt fenn róla.

68 f. r. l.: Trianonra emlékeztek a „konzervatív” fiatalok. *Magyar Nemzet*, 1993. június 5.

69 Hornyák Tibor (1926–2006) kiskereskedő, újpesti forradalmár, akit jogerősen 12 évre ítélték.

70 Kajtár Imre (1931) építésvezető. 1957-

- ben fegyverrejtegetésért másfél évre ítélték.
- 71 Garamszegi Miklós (1931) katonatiszt. A hódmezővásárhelyi honvéd hadnagyot 1957-ben másfél évre ítélték.
- 72 Szabó Albert (1955) kereskedő, politikus. Az ausztráliai hungarista emigráció küldte Magyarországra, a mozgalom újjáépítésére.
- 73 Ekrem Kemál György (1946–2009) az 1957-ben kivégzett Széna téri alparancsnok, Ekrem Kemál fia.
- 74 Zádori (1993) 13.
- 75 Kahler Frigyes (szerk.): *Sortüzek – 1956*. Lakitelek, 1993, Antológia Kiadó; úő (szerk.): *Sortüzek – 1956. II. jelentés*. Lakitelek, 1994, Antológia Kiadó. E kiadványok szerény színvonaluk miatt igen támadhatókká váltak, akárcsak Berki Mihály tábornok hasonló témájú írásai. Kahler Frigyes későbbi 1956-os tanulmányai viszont már egészen más kategóriába tartoznak.

Alkotmánybíróság pedig október 13-án határozatban fektette le a háborús és emberiség elleni bűntettek elévülésével és büntethetőségével kapcsolatos alkotmányos követelményeket. Ez már az újabb választás előtt időszakban történt, nem véletlenül nevezték *pufajkás-törvénynek*, hiszen a győzelemre a kommunista utódpárt, a Magyar Szocialista Párt (MSZP), illetve annak valószínűsíthető kormányfőjelöltje, Horn Gyula volt esélyes, aki be is vallotta, hogy a forradalom fegyveres leverése után karhatalmistaként támogatta a kialakuló Kádár-rendszert.

Ekkoriban jelent meg az Igazságügyi Minisztérium Kahler Frigyes vezetete tényfeltáró bizottságának első jelentése *Sortüzek – 1956* címmel (amelyet két további kötet követett), azzal a céllal, hogy bűnvádi eljárást lehessen indítani a felelősök ellen.⁷⁵

Így került sor 1994 februárjától az ún. sortűzperekre, és kiderült, hogy a bizonyítás csaknem teljesen reménytelen. Végül mindössze két elmarasztaló

Az 1993-as október 23-i évfordulón – amikor az ellenzéki pártok már külön emlékeztek – megjelent Szabó Albert⁷² és Ekrem Kemál György,⁷³ akik ún. Néppuralmista Pártjuk élén már nyíltan képviselték a nyilas és a náci eszméket. „A jelenlegi helyzet paradoxona, hogy a mai október 23-i pesti utcához természetesebben hozzátartozik a bakancsos, tar tarkójú, zászlólengető suhanc, mint a demokratikus ellenzékiből lett liberális. [A kormány] nemtelenül a saját csapatává manipulálta az ’56-os szervezeteket, és elnézően pátyolgatja az ultrajobbos, paramilitáris csoportokat.”⁷⁴

Eközben újabb fordulathoz érkezett a jogi igazságtétel. Az országgyűlés 1993. február 16-án olyan törvényt fogadott el, amely a háborús és az emberiségellenes bűntettek kizárásáról szóló 1968-as egyezmény alapján mentesítette az elévülés alól az 1956-ban elkövetett cselekmények egy részét, az Al-

jogerős ítélet született. A tatai vérengzés gyanúsítottja, Korbély János ügyében a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága szerint hiányoztak a megfelelő bizonyítékok, amelyek alapján Korbélyt elítélhették volna. A Legfelsőbb Bíróság 1995-ben újabb eljárást rendelt el. Az újabb „Justitia-hullám” sem hozott tehát elégtételt mindazok számára, akik a kommunizmus idején elkövetett bűnök megtorlását követelték.

Az 1994-es kampányban a jobboldal minduntalan kommunista visszarendeződéssel, diktatúrával riogatott,⁷⁶ de ez akkoriban még teljes mértékben kontraproduktívnak bizonyult.⁷⁷ A társadalom zöme akkortájt még nem volt erre vevő, így a gyűlöletkeltők inkább az MSZP bázisát növelték, amely a választáson abszolút többséget szerzett.

Az MSZP – voltaképpen teljes kormányzása idején – igyekezett a múltat békésen lezárni, ahelyett hogy akár a legcsekélyebb mértékben is szembenézett volna vele. A gesztusaik is mind erre utaltak. Horn Gyula az évfordulós ünnepek idején Nagy Imre sírjánál együtt koszorúzott a mártír miniszterelnök lányával, Nagy Erzsébettel.

A jobboldal vezető szerepét hamarosan az időközben antiliberális fordulatot végrehajtó Fidesz vette át. Pártelnökük, Orbán Viktor – hogy a megbékélésnek elejét vegye – már az 1994-es évfordulón a megtorlást idézte fel aktuálpolitikai megemlékezésében. Beszédében 1956 két, ellentétes előjelű örökségét hangsúlyozta: a szabadság, a polgári demokrácia, a nemzeti függetlenség – illetve a hazaárulás, a terror és a diktatúra örökségét. „Hamis próféták hamis nemzeti megbékélést hirdető szavai nem vehetik rá a polgári Magyarország híveit, hogy koalíciót kössenek október 23-a büszkén vállalt, s november 4-e ma már szégyenletesen mentegetett öröksége között. [...] Mi, akik 1956. október 23-nak hagyomá-

76 Így tett például Bánkuty Géza amerikai üzletember is, az egyik álötvenhatos: „Sorsunk a '94-es választásokon dől el. Most teszünk hitet, hogy az 1000 éves Szent István-i eszmék új életre kelnek-e, vagy elsüllyedünk a kozmopolitizmus mocsarába. A kommunista visszarendeződés veszélye nagy. [...] Felhívok minden magyart, hogy csak a nemzeti pártokra szavazzon, ezzel téve hitet a magyar értéken nyugvó erkölcsi tartásról!” Bánkuty Géza: Felhívás a választókhoz. *Pest Megyei Hírlap*, 1994. május 5.

77 Ezt tette Dézsy Zoltán *Pincebörtön I–II.* című dokumentumfilmje is, amellyel kapcsolatban a Panoráma felkereste svédországi emigrációjában Kandikó Imrét, aki azt állította, hogy a pufajkás Horn volt az, aki kirúgta az összes fogát. „Mily méltó és ünnepi újságírói feladat volt kideríteni, hogy Kandikó felesége nem tapasztalta, hogy férjének műfogosra lett volna.” Nagy N. Péter: Lyukas emlékezet. *Népszabadság*, 1999. október 22.

nyait őrizzük szívünkben, azt kell, hogy üzenjük 1956. november 4. örökösének, hogy ériék be hamis megbékélés helyett a békés egymás mellett élés józan gyakorlatával.”⁷⁸

Ekkor kezdődött a *polgár* kifejezés eltorzítása is, hogy aztán egészen a „polgári körökig” jusson el, amelyek egy része a szintén 1956 örökségét magáénak valló Jobbikhoz csatlakozott, mint a pártelnök, Vona Gábor is. E párt érte el a rendszerváltás óta messze a legnagyobb sikereket a szélsőjobboldali politikai erők közül.⁷⁹ Témánk szempontjából ez a tény azért fontos, mert a megváltoztatott jelentéstartalmú *polgár* lett az, akinek a forradalom és szabadságharc összes vívmánya köszönhető – ehhez a „jó börtönöröknek”,⁸⁰ azaz Nagy Imrének és az egykori pártellenzéknek szinte semmi közük nem volt. Október 23-i beszédében Orbán azt is hangsúlyozta, hogy a koalíciós pártokat, az MSZP-t és az SZDSZ-t az 1956 utáni megtorlások kötik össze. Közölte, hogy nem hajlandó együtt ünnepelni velük.

Mindezzel nemcsak végletesen meghamisította 1956 történetét és örökségét, de megindult azon az úton, amivel aztán beteljesítette saját jóslatát: „El tudjátok képzelni, mi lenne itt, ha szociálliberális koalíció kerülne kormányra, a másik oldalon meg egy táborba sodródna a konzervativizmus és a radikális jobboldal? A két lövészárk között megint egy nemzedéknyi időre nem nőne fű.”⁸¹

Közben a szélsőjobboldali szervezetek tagsága az emigráció főleg tege-rentúli ötvenhatosaival és álötvenhatosaival bővült. A jövevényeknek „félíg vagy sehogy sem sikerült a beilleszkedés. A harmincévi frusztráció levében főve, a valódi cselekvés hiányában egyre táguló énjük hazatérésük után oda sodorja őket, ahol vezetői elhivatottságukra még találnak helyet: a politika szélsőjobbára.”⁸² Csatlakozásuk a veteránok között is súlyos konfliktusokat gene-

rálta. „Az volt az igazi összeomlás ('56-osoké), amikor hazajöttek a »nyugatiak« nagy mellénnyel, fogukat villogtatva, egészségesen, harsányan – mondta később Fónay Jenő. – Lekezelően megveregették a vállunkat: »Azért jöttem, öcsi, hogy befejezzem a forradalmat.« Ez volt az igazi csapás. [...] A sorsközösség [...] a rendszerváltás eljöttével bomlott fel. Azóta élünk így, megosztva, kiszolgáltatva a politika szeszélyének.”⁸³

78 Orbán Viktor: Ne akarjuk egybeforrasztani azt, ami nem tartozik össze. *Magyar Nemzet*, 1994. október 29.

79 Lásd még a 227. oldalt.

80 Ez a kifejezés egy Fidesz-vitairatban látott napvilágot 1996-ban (*A polgári Magyarorszáért*, programfüzet).

81 Eörsi-Köszeg (1994).

82 Márton László: A forradalmat felfalják unokái. *Magyar Hírlap*, 1999. október 22.

83 Buják (2002).

Az MSZP–SZDSZ-koalíció idején a megemlékezések főszereplője a MIÉP, a Magyar Érdék Pártja⁸⁴ és a Szálasi Ferenc hagyatékát nyíltan vállaló Szabó Albert Magyar Népijóléti Szövetsége volt. Szabót 1997-ben nyílt antiszemita uszításért, Ekrem Kemál Györgyöt, a Magyar Hungarista Mozgalom társelnökét – aki radikális nacionalistának nevezte magát és mozgalmának résztvevőit, akiknek „nemzetszolgálat, fajszolgálat, hagyományszolgálat” a kötelességük – alkotmányos rend elleni szervezkedésért, valamint lőfegyverrel való visszaélésért el is ítélték.⁸⁵

A veteránszervezetek súlyos vitában álltak egymással. Az MSZP nemzeti megbékélési szándékát több volt ötvenhatos, ekkor még Wittner Mária⁸⁶ ('56-os Szövetség) is üdvözölte,⁸⁷ és ötvenhatról szólva Zimányi, a Pofosz akkori elnöke is higgadtabb hangot ütött meg: „[...] lényeg, hogy külön kell választani a múltat a jelentől. A múlt egyszer megtörtént, és ugyanakkor *lezárt történelem*. Mindenesetre azzal, hogy a nemzeti függetlenség megszületett, egyúttal le is került a napirendről. Az ennek eléréséért hozott áldozatokra ma már nem lehet hivatkozni. Legalábbis ezt mutatták a '94-es választások.”⁸⁸ Sokan voltak azonban olyanok, akik nem sokkal később árulásnak minősítették, hogy Fónay Jenő, a Pofosz alapító elnöke a 40. évforduló ünnepségére meghívta Horn Gyulát és Gál Zoltán házelnököt.

1994 szeptemberében a szétagolt szabadságharcos szövetségek létrehozták az Összefogás Ötvenhatért szerveződést. Pongrátz Gergely azonban inkább az ellentéteket szította: „[...] olyan vezetői vannak az '56-os szervezeteknek, mint Váradi Gyula, aki október 28-án támadást vezetett a Corvin köz ellen, mint Zimányi, aki rendőrtiszt volt, az internálási osztály főnöke...”⁸⁹ A győztes balol-

84 A pártot az MDF-ből szintén 1993-ban kizárt Király B. Izabella vezette.

85 „Ekrem a magyarság európaiságát, a kontinens első kultúrnemzetté válását hangsúlyozta.” – timár – Át kell adni '56 szellemiségét, a magyarság álmát... *Népszabadság*, 1997. május 17.

86 Wittner Mária (1937) varró, politikus. Egykori Vajdahunyad utcai felkelő, akit 1958-ban halálra ítélték, az ítéletet 1959-ben életfogytig tartó börtönbüntetésre mérsékeltek. 1970-ben szabadult.

87 Sz. P.: MSZP: ötvenhatot ne lehessen ki-

használni. *Magyar Hírlap*, 1994. június 18.; Kéri J. Tibor: Nemzeti megbékélésre van szükség. *Népszabadság*, 1994. június 18.

88 Zimányi Tibor: Mi lesz veled, '56? *Magyar Nemzet*. 1994. augusztus 25.

89 Pongrátz Gergely beszéde. *Pest Megyei Hírlap*, 1994. augusztus 30. Nincs olyan adatunk, hogy Váradi vezérőrnagy harcban keveredett volna a felkelőkkel. Zimányi 1946–48 között (letartóztatásáig) valóban rendőrtiszt volt, de a Pongrátz által említett beosztást nem töltötte be.

dallal Pongrátz semmiképpen sem akart szóba állni. De a Központi Munkástanács egykori legendás vezetője, Rácz Sándor is elutasító volt Horn Gyulával szemben. Ám a veteránok többsége megelégette az állandó viszálykodást, és 1994 novemberében Fónayt elsöprő többséggel választották meg ismét a Pofosz elnökévé.

Major Tibor, a Clevelandban (Ohio) megjelenő *Szittyakürt* főszerkesztője viszont élesen kikelt Fónay ellen: „Aki ma a Szittyakürtöt támadja, az nem csak 56-osnak nem mondhatja magát, de a posztkommunistáknak, a liberális reformkommunistáknak, de főleg az egész világot uralmuk alá kényszeríteni szándékozó internacionalista kozmopolitáknak a székértelője.”⁹⁰

1998-tól, az újabb jobboldali koalíció kormányra kerülésétől – főleg a kormányfőt adó Fidesz kezdeményezésére – folytatódott 1956 kisajátítása.⁹¹ A hosszú éveken keresztül sulykolt torzítás megtette a hatását, annál inkább, mert nemcsak a szocialisták, hanem velük együtt az egykori demokratikus ellenzék túlnyomó részét adó liberálisok is hallgattak.⁹² „Ekkorra már sikeresen

90 Nyílt levél Fónay Jenőnek. *Szittyakürt*, 1997. 7–8.

91 „Számomra nagy meglepetést okozott – fogalmazott Rainer M. János –, hogy kormányra kerülve milyen simán vette át a Fidesz azt az erősen nemzeti irányultságú, konzervatív történelemképet, amelyet jól ismertünk az MDF-kormány idejéből. Ha valami idegen volt tőlük, akkor ez. A Fidesz üdítően gyakorlatias párt volt ahhoz képest, hogy a magyar politikai gondolkodásban hosszú hagyományai vannak a historizálásnak. A historizálás másnak szól, és a beszélő saját legitimitációérzetének gyengeségéből fakad.” Seres (2000).

92 „Azon nincs mit csodálkozni, hogy a jobboldali politikusok meg a talpnyalóik a történelemhamisítástól sem riadnak vissza, ha '56 ügye szóba kerül, hisz egyéb ügyeikben sem túl gátlásosak. Nemcsak a reformkommunisták forrada-

lomban játszott szerepét igyekeznek negligálni, de mindent elkövetnek azért is, hogy a demokratikus ellenzék sohasem voltanak, visszamenőleg is nemlétezőnek nyilvánítsák. Ki temette el Nagy Imrét? Ki más, mint Orbán Viktor, egy szál magában? És persze a nép, aki már akkor tudta, ki az ő igaz vezére. Azon sincs mit csodálkozni, hogy az MSZP politikusainak száját mind mostanáig még egy halcan elrebegett »bocs, srácnok!« sem hagyta el sem a forradalom megtorlásáért, sem az ellenzék gumibotozásáért, sem a többiért. Azon talán már volna mit csodálkozni, hogy mi, az egykori demokratikus ellenzék tagjai miért nem tudtuk megőrizni a forradalom igaz emlékét az enyészetből, s miért engedték át ezt a témát (is) a jobboldalnak. Egyszer talán majd eljön az ideje, hogy megvonjuk ennek a mérlegét is – ki-ki a magáét” – írta Szilágyi Sándor. Szilágyi (2001) 61.

átalakították a közvélemény forradalomképét. Ebben már elhomályosul vagy el is tűnik Nagy Imre és Bibó István, a munkástanácsok és a diákszervezetek szerepe, kiemelkedik viszont Mindszenty József bíborosé, az egyházé s a november első napjaiban felbukkant keresztény-konzervatív pártoké.”⁹³

A Fidesz 56-mitológiáját – ahogy erre Litván György és Szabó Miklós is rámutat – Tellér Gyula kormány-főtanácsadó teremtette meg azzal a teljesen hamis állításával, hogy a 1956-ot a Horthy-éra polgári rétegei, a Rákosi idején munkássorba deklasszáltak vívták meg,⁹⁴ ahogy ezt egyébként a kádárista ideológusok is hirdették.⁹⁵ A másik miniszterelnöki tanácsadó, Tőkéczi László is elsősorban a „polgárosodással”, a polgári átalakulásra irányuló akarattal, a szocializmus minden formájának radikális elutasításával indokolja a forradalom kirobbanását.⁹⁶ Ha lehet, még inkább felerősödött az a törekvés, hogy a pártellenzék, a baloldalt teljesen kiiktassák 1956 történetéből, amelynek kezdetét ez a kurzus is 1944-től eredeztette.

A jobboldali kormánykoalíció pártjainak állásfoglalása a központosítás jegyeit tükrözte, amelyet – a pártállami gyakorlathoz hasonlóan – kötelező ideológiává akartak fejleszteni. Ennek érdekében az Orbán-kormány durván beleavatkozott a tudományos életbe, a számára nem rokonszenves, károsnak ítélt kutatóhelyektől (Politikatörténeti Intézet, 1956-os Intézet) minden támogatást megvont, hogy működésüket lehetetlenné tegye. Ugyanakkor a kormányfő főtanácsadói – Schmidt Mária és Tellér Gyula – kezdeményezésével felállították és finanszírozták az új „keresztény-nemzeti” kurzusnak megfelelő kutatóintézeteket (XX. Század Intézet, XXI. Század Intézet) és múzeumot (Terror Háza Múzeum), amelyeknek egyaránt Schmidt Mária lett az igazgatója.⁹⁷

93 Litván (2002b) 263.

94 Osztoivits Ágnes: Egy polgár az ezredvégen. Interjú Tellér Gyulával. *Magyar Nemzet*, 1999. október 16. Ebben az interjúban fejtette ki Tellér, hogy nem a Nagy Imre-kör volt a forradalom lényege, hanem „az egzisztenciájuktól megfosztott, munkássorba kényszerített, nemzeti érületében megalázott polgárság”.

95 Litván (2000) 209.; Szabó M. (1999). Polgári forradalom? A felkelők csaknem valamennyien „proletárok” voltak, a kádáristák bárhogy szerették volna, nem tudták ennek ellenkezőjét bizonyítani.

96 Litván (1992) 10. Litván Tőkéczi egy *Magyar Napló*ban megjelent (1992. február 7.) írására hivatkozik. Tőkéczi egyébként a rendszerváltás előtt még marxista ideológus volt. Sándor (2006).

97 „A cél [...] egy olyan kutatóműhely létrehozása volt – írja Barotányi Zoltán a XX. Század Intézet alapítása kapcsán –, ahol helyrehozhatók az átkos und megtagadott múlthoz ezer szállal kötődő, az ántivilágba beágyazódott történészek torzításai. Az úgynevezett polgári oldal

számos befolyásos véleményalkotója szerint a közelmúlt történelmének feltárása még meg sem kezdődött, s ami folyik, az maga is történelemhamisítás. Ennek kapcsán felmerült, hogy meg kell törni »amazok« (Schmidt Mária egyik kedvenc kifejezése, vö. »balliberális történészek« és »véleményalkotó értelmiségiek«) narratív monopóliumát, s végre teret és lehetőségeket kell adni a »nemzeti« és/vagy »polgári« oldal történészeinek is.” Barotányi (1999).

- 98 A gyűlölködés legemlékezetesebb momentuma 2001. november 4-én a Nemzeti Sírkerthben történt, amikor Mécs együtt koszorúzott Demszky Gáborral, s az összegyűltek kifütyülték őket. Orbán miniszterelnök „egy szempillantással sem mutatta ki, hogy ellenére lenne ez a skandalum!” Mécs Imre: Hát eddig jutottunk. *Népszava*, 2001. november 6. Orbán ekkor a Nap-keltében azt nyilatkozta, hogy tiszteli ugyan Mécsset, de a temetőben „nem történt olyasmi, amit szóvá kellene tenni”. Litván György: „Göncz Árpáddal, Mécs Imrével, Mérei Ferencsel, Rácz Sándorral és más barátokkal együtt igyekeztünk ébren tartani 1956 elfojtott szellemét, amíg az 1980-as években el nem érkezett újra a cselekvés ideje. A mai nagyhangúak és fütyügetők akkoriban nem állták utunkat a 301-es parcella bozótrengetégekben és sírgödrei között. Ki tudja, hol lapultak? Az illegális Beszélő, Hírmondó és más szamizdat kiadványok szerkesztői viszont, csakúgy, mint a Bibó-kollégisták, megértették 56 jelentőségét a demokratikus jövő szem-

A kormányajtóban felerősödtek a korábbi pártellenzékhez tartozó politikusok, közéleti személyiségek, egykori ötvenhatosok, jelesen Vásárhelyi Miklós és Mécs Imre elleni támadások.⁹⁸ „A szélsőségesek indítékai természetesen nem azok, amelyeket megjelöltek – írta Márton László. – Korántsem valamiféle reformkommunista–liberális értelmiségi összeesküvéstől féltik a magyar forradalom múltját. Sokkal inkább félthetik a történészek tárgyilagos kutatásától saját múltjukat, melyről ne adj, isten, kiderülhet, hogy kevésbé volt dicső, mint amilyenre négy évtizedig sminkelték.”⁹⁹ Az ellenzéket útonútfélen kommunisztázták, jóllehet a jobboldali koalíció vezető politikusai jelentős részének pártállami múltja bizonyított volt.

pontjából. Érdekes fejlemény, hogy az egykori kollégisták nagyra nőtt és átlényegült pártja most már nem csupán politikai, hanem útszéli módszerekkel gátolja a méltóságteljes októberi megemlékezést.” Litván (2002a).

Hamarosan Bencsik András, az egykori kádárista újságíró az általa szerkesztett kormánypárti és egyszersmind szélsőjobboldali *Magyar Demokratá*ban rágalomhadjáratot indított Mécs ellen. Azzal próbálta denunciózni, hogy a börtönvallozásai alapján ítélték el az 56-os pertársait. Bencsik az emiatt indított pert elvesztette.

- 99 Márton László: A forradalmat felfalják unokái. *Magyar Hírlap*, 1999. október 22.

Lezsák Sándor, az MDF elnöke 1998-as emlékbeszédében voltaképpen Pongrátz Gergely öt évvel korábbi aggodalmát melegítette fel: „[...] ma nem a tankok fenyegetnek, de Budapest ugyanúgy körbe van zárva, mint 1956-ban. Multinacionális cégek készülnek a megszállásra.”¹⁰⁰

De előkerültek nyilvánvaló abszurdítások is. A 2000-es ünnepség egyik színhelyén Pongrátz Gergely egy állítólagos 1989-es paktum szövegét olvastatta fel, amelyet egy szovjet tábornok, az amerikai, az izraeli és a szovjet titkoszolgálat képviselője, valamint öt olyan politikai vezető írt alá, akik közül „négy ma is vezető tisztségben” van Magyarországon. A felolvasásról a *Magyar Nemzet* adott hírt: eszerint a résztvevők olyan egyességet kötöttek, amely a pártállami vezetők számára nemcsak az állami vagyon átmentését, hanem az igazságszolgáltatás feletti monopóliumát is biztosítja. Cserébe a Szovjetunió megtarthatja politikai befolyását Magyarországon, és az 1956-os eseményeket a kommunizmus javítását szolgáló mozgalomként fogják beállítani.¹⁰¹

Csurka ugyanekkor főleg az „egyedül vagyunk” drámai életérzését próbálta a hallgatóságba sulykolni, mondván: a forradalmat a Szovjetunió a „Nyugat hozzájárulásával” verte le, de a magyarság „lelkileg” így is a világ fölé emelkedett, bár „soha, sehol nem részesült ilyen megtorlásban egyik nép sem”. És „ezt az idegen, magyarelles kultúrát most is nyögjük”.¹⁰²

A következő évben is a gyűlölködés hangja volt a legerősebb. Csurka azt hangsúlyozta, hogy 1956 megünneplésének a küzdelem folytatására kell ösztönözni – a szabadságharc győzelméért, a nemzeti függetlenségért –, nem szabad csupán az emlékezésre szorítkoznia. Torgyán: „[...] az idegen csapatokat hívók beférkőztek soraink közé. [...] Az ÁVH-t is csak átszervezték, erőit átmentették, az ávósok itt vannak köztünk...” Kövér László: „Ne engedjük, hogy hol reformkommunista, hol demokratikus-szocialista, hol pedig szociáldemokrata bőrben undok kígyóként újra és újra visszakússzanak a múlt mocsarából.”¹⁰³

Az ötvenhatos szervezetek civakodásai nem szűntek meg. Pongrátz 2000-ben elhagyta az '56-os Magyarok Világtanácsa alapítványának kuratóriumát. „A többiek véleményét tolmácsolom, amikor elmondom, hogy a szervezetben, egymást feljelentve, többféle harc dúl – immár évek óta” – nyilatkozta Boross Péter, a miniszterelnök főtanácsadója.¹⁰⁴ Különösen a konszenzusra képtelen Pongrátz szigetelődött el,

100 Idézi Nagy N. Péter: Lyukas emlékezet. *Népszabadság*, 1999. november 22.

101 A *Magyar Nemzet* tudósítása a 2000-es ünnepségről, 2000. október 24.

102 Uo.

103 A *Magyar Nemzet* tudósítása a 2001-es ünnepségről, 2001. október 24.

104 Stefka István: Támogatás a politikai üldözötteknek. Interjú Boross Péterrel. *Magyar Nemzet*, 2000. november 4.

aki egyébként sem számolt el a külföldi adományokkal. De a szervezetek többsége a ciklus végével a Fidesztől is eltávolodott, mert a veteránok úgy látták, hogy csak felhasználják őket.¹⁰⁵ Ellentétes utat járt be Wittner Mária, aki 1998-ban még szembeszállt a kormányzó pártokkal az 1956-os Intézet ellehetetlenítése miatt,¹⁰⁶ majd a Fidesz egyik legszélsőségebb politikusa lett. 2001-ben, a kommunizmus áldozatainak napján parlamenti szónoklatában a Rákosi- és a Kádár-rendszer összes bűnével megvádolta az akkori ellenzék minden tagját, beleértve az egykor a diktatúra ellen küzdő liberálisokat is: „[...] megállapítom az áldozatok nevében, soha nem lesznek képesek arra, hogy magyar politikusként egy nemzet felemelkedése érdekében cselekedjenek. [...] Milyen morál alapján ülnek egy magyar parlamentben még most is, és alkotnak törvényeket egy általuk tönkretett, kifosztott, megalázott nemzet számára. Ezért a Szent Korona tana és a magyar nemzet nevében erkölcsi nullává nyilvánítom őket.”¹⁰⁷

Ebben a ciklusban új erőre kapott az igazságtételi folyamat. 1998 novemberében a Deport '56 feljelentette Horn exkormányfőt a Nyugati pályaudvarnál lezajlott 1956. december 6-i sortűz miatt, amelynek halálos áldozatai is voltak. (Az ügy nem jutott bírósági szakaszba.) 2001 novemberében – többszörösen megismételt eljárás után – a tatai sortűz vádlottját, a 72 éves Korbély János nyugalmazott alezredest öt év letöltendő szabadságvesztésre ítélték.

A 2002-es parlamenti választás váratlan elvesztése után a Fidesz – hogy minél inkább „társadalmasítsa az elégedetlenséget” – ún. „polgári köröket” szervezett, és – állandó 56-os áthallással – tevékenysége súlypontját a parlamentből az utcára helyezte át. Ám a radikálisok már az első alkalommal – amikor a választási vereségbe belenyugodni képtelen párt az Erzsébet hídi tüntetést

megszervezte – konstatálták, hogy a fő szervezők nélkül kénytelenek szembenézni a rendfenntartó erővel, akik le is szorították őket a hídról (Wittner: „vérbe fojtották a szabadságot a hídon”¹⁰⁸). A fanatikus jobboldaliak számára mind nyilvánvalóbbá vált, hogy a Fidesz kizárólag aktuális célokra, csak szavazatmaximalizálásra használja radikalizmusukat, így – Pongrácz Gergely közreműködésével – 2003-ban Jobbik néven új pártot alapítottak, amely jelentékeny részben a „pesti srácoktól”, 1956-ból származtatja legitimitását.

105 Bartus László: Elegük van abból, hogy rendre politikai célokra használják fel őket. *Magyar Hírlap*, 2002. október 24.

106 Személyes tapasztalatom ez, amikor aláírásokat gyűjtöttem az Intézet védelmében az '56-os Szövetségben. Wittner ekkor – Sinkovics Gyula elnökkel szemben – arra biztatta társait, hogy 1956 érdekében írjanak alá.

107 Wittner (2002) 146.

108 Rendőrök helyett a melegek ellen készülnek a hídfoglalók. *Origo*, 2003. július 4.

A 2002-es évfordulón Kerényi Imre, Orbán Viktor és az általa életre hívott polgári körök nagy rendezvényszervezője – aki MSZMP-tagként még a nyolcvanas években is rendezett november 7-i ünnepséget Moszkvában – ezt indítványozta az egykori ötvenhatosoknak: „Mécse Imre, Göncz Árpád és Darvas Iván urak október 23-án maradjanak otthon.” Wittner Mária is hasonló értelemben nyilatkozott a koalíciós képviselőkről: ne vegyenek részt a közös parlamenti megemlékezésen, mert nincs közük 1956-hoz.¹⁰⁹

A szélsőjobboldalnak nagy lökést adott David Irving angol történész *Felkelés!* című kötetének magyar fordítása. Irving interpretációja szerint a felkelőket „Moszkva-bérenc zsidó kommunista klikk, és a [...] bosszúra éhes, az ÁVH-ban gyülekező zsidók gátlástalan terrorja és hataloméhsége borzolta”.¹¹⁰ Ez a megközelítés a kötetet antiszemita berkekben is nagyon népszerűvé tette.¹¹¹ „Irving könyve [...] feltűnő hasonlatosságot mutat a kádári ellenforradalmi propaganda mélyebb rétegeivel. Irving kritika nélkül elhisz és felhasznál minden rosszmájú, denunciáló pletykát, amelyeket valószínűleg konzultánsa[i]¹¹² bocsátottak rendelkezésére, és amelyek alkalmasak voltak a forradalom és főszereplői személyes és politikai hitelének aláásására. [...] Üzenetünk az, hogy az »ellenforradalom« vezetőit nem politikai eszmék vezérelték, nem erkölcsi és politikai döntéseket hoztak, hanem pusztán a hatalmi harcban maradtak alul. Tehát sok szempontból alátámasztotta Kádárék fasiszta ellenforradalom teóriáját – ideológiai azonosulás nélkül.”¹¹³

A veteránszervezetek ekkorra már jelentősen visszaszorultak a politikai életből, megosztottságukat csak növelte a megalakuló 56-os Szervezetek Konföderációja, amely együttműködési megállapodást írt alá a Miniszterelnöki Hivatallal. Több ötvenhatos szervezet tiltakozását fejezte ki, Wittner Mária árulásnak minősítette a lépést. Mindemellett a TIB '56-os tagozata közleményben szólította fel a „szociál-liberális elvtársakat”, hogy „feküdjenek árokba és húzzák magukra a földet. A tagozat ez esetben vállalja a »terep elsimítását [...] a nemzet üdvére«.”¹¹⁴

109 Göllner András: Ötvenhat közszelleme. *Magyar Hírlap*, 2002. október 24.

110 David Irving: *Felkelés! Egy nemzet küzdelme: Magyarország 1956*. Fordította Tudos-Takács János. Budapest, 2003, Gede Testvérek Bt., 76.

111 Irving a kiadó (Gede Testvérek Bt.) meghívására könyve megjelenéskor előadó- és dedikáló körutat tartott Budapesten és több más városban.

112 Irving hivatalos konzulense Hollós Ervin volt.

113 Mink (2000b) 108.

114 Cz[ene] G[ábor]: Árokba temetnék az „elvtársakat”. *Népszabadság*, 2002. április 30. A közleményt a tagozat küldte el a *Népszabadságnak* Néhány gondolat az árkok betemetéséről címmel. Egyik aláírója

Balás-Piri László volt, a Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány kuratóriumi elnöke. Ez a közalapítvány működteti a XX. és a XXI. Század Intézetet, és ez vásárolta meg a Terror Háza Múzeumnak helyet adó épületet.

115 www.figyel.hu/hirek/terror-haza-medgyessy-peter-kiallt-az-intezmenyert-nepszava Letöltés: 2013. I. 30. Medgyessy az intézmény tízedik évfordulóján szerepelt a reklámjában, s ez a legkevésbé sem találkozott az '56-os veteránok egyetértésével.

116 Megyeri Dávid: 1956. *Magyar Nemzet*, 2006. október 21. 1990 nyarán M. Kiss még nem foglalt állást abban, hogy kié a forradalom. M. Kiss (1990).

A gyűlölködésen még az sem enyhített, hogy Medgyessy Péter miniszterelnök igen jelentős gesztusokat tett a jobboldalnak (például a parlamentben kiállt a Terror Háza Múzeumért, és saját keretéből 100 millió forinttal támogatta az intézményt¹¹⁵). Orbán Viktor 2005 júliusában, tusnádfürdői beszédében – részben 1956 leverésére utalva – azt állította, hogy „a baloldal, amikor csak teheti, ráront saját nemzetére”, vagyis a magyarságot érintő ügyekben csakis a jobboldal kompetens. A jobboldali erők azonban a 2006-os választások után is ellenzékbe kényszerültek. A június 16-i évforduló ünnepelésére a veteránok közül Wittner Mária és Balás-Piri László bojkottot hirdetett.

Döntő fordulatot Gyurcsány Ferenc miniszterelnök 2006. májusi balatonöszödi beszédének kiszivárogtatása okozott, amelyet ismeretlen személyek szeptember 17-én több médiumnak is eljuttattak. Másnap, szeptember 18-án a Fidesz és a jobboldali radikális szervezetek által felheccelt suhancok – a Hír TV nyílt támogatásával – sikeres támadást indítottak az MTV székháza ellen. Ezt a radikálisok az ötven évvel korábbi, szintén sikeres ostrommal, a Rádió épületének elfoglalásával tartották egyenértékűnek. Az árpádsávós zászlós jobboldal ekkortól állandósította az utcai politizálást.

A Terror Háza Múzeum *1956 – Európa ébredése* címmel 2006. október 18–19-én megrendezett kétnapos nemzetközi konferenciáján a *Magyar Nemzet* tudósítása szerint „M. Kiss Sándor történész nemzeti, antiszocialista forradalomként jellemezte az október 23-án kezdődött folyamatokat, és abszurdnak nevezte azt, hogy »szocialisztikus forradalomként« próbálják meg beállítani az eseményeket”.¹¹⁶

Igazi, hosszú távú sikert azonban az ötvenedik évfordulón lezajlott zavargásokkal, agresszív fellépéssel értek el a radikálisok. Ismét ötvenhatos szabadságharcosoknak érezték magukat, és a társadalom jelentékeny része sem látott lényegi különbséget a két megmozdulás között – beleértve természetesen a kommunizmus híveit is.¹¹⁷ Az ellenük jogszerűen fellépő, bár aránytalan erő-

ket bevető és sérüléseket okozó rendőrséget illetően a jobboldal és a szélső-jobb hamis vádak terjesztett és folyamatosan sulykolt a médián keresztül.¹¹⁸ Ezzel sikerült tömegbázisukat igen jelentősen megnövelniük. Állandó offenzívájukkal mindinkább óriási fölénybe kerültek.

A 2006-os évfordulón további jelentős konfliktus forrása lett a Felvonulási téren kormányzati megrendelésre elkészült emlékmű is (egy évvel korábban már a terv is felborzolta a kedélyeket), amely Wittner Mária szerint nem október 23-nak, hanem november 4-nek állít emléket.¹¹⁹

A televízió épülete és a Szabadság téri szovjet emlékmű elleni támadásról fél évvel később a világhálón a Magyar Önvédelmi Mozgalom videója volt látható. A felvételek az 1956-os forradalom jól ismert képeire igyekeztek emlékeztetni, felhasználva a *Marseillaise*-t is. A szovjet címert 2006-ban is vasru-

117 Lásd *A nagy októberi szocialista ellenforradalom*. <http://szadila.blog.hirszerzo.hu/?tudo=entry&vid=5994> d. n. Letöltés: 2011. III. 27.

118 Duray Miklós – aki ekkor a szlovákiai Magyar Koalíció Pártjának ügyvezető alelnöke volt – öt nappal később így tüzelte a hallgatóságát dunaszerdahelyi beszédében: „A huszadik század történelmét a magyar nemzet szétveretésének, szétverésének történelmeként éltük meg. A nemzetet szétverők áldozatokat szedtek, a nemzetet egyben tartók áldozatot hoztak. [...] A szakadék két oldalán képletesen ma is ugyanazok állnak, mint ötven évvel ezelőtt. Az egyik oldalon Kádár örökösei, akik részvénytársaságnak tekintik a kormányzást, a nemzetet pedig cirkuszi közönségnek. Ávósok ugyan már nincsenek, de a kormányhatalom ávóssá alázta a közrendőröket, amikor fölvonlatta őket a forradalomra emlékezőkkel szemben, és lövetett beléjük, és verette velük a védte leneket.” *Ötvenhat kettőezer-hatban*. 2006. XI. 1. www.bumm.sk/4278/duray-mik

los-otvenhat-ketto ezerhatban.html Letöltés: 2013. IV. 12

Orbán Éva, az '56-os jobbszárny legkedveltebb krónikása ezt írta: „1956-ban vérbe fojtották a magyarok szabadságvágyát, levették a szabadságharcot, 2006-ban pedig az arra emlékezőket. Mintha újrajátszották volna november 4-ét, '56 leverőinek utódai”. Orbán (2009).

119 Az emlékművek kérdésében már az 1989-es konszenzus idején is súlyos nézeteltérések mutatkoztak. Jovánovics György 301-es parcellában felállított alkotása megosztotta a közvéleményt (Lehet-e közmegegyezés az '56-os emlékműről? *Magyar Nemzet*, 1989. szeptember 9.), 1991-ben ugyanez volt a helyzet, amikor a Köztársaság téren néhány szabad demokrata és szocialista politikus kezdeményezésére letették a Megbékélés emlékmű alapkövét (MTI: Élőképpel emlékezünk 1956-ra. *Népszava*, 1991. október 12.; az *Új Magyarországnak* megjelentetett olvasói levelek, 1991. október 14.)

dakkal feszítették le, csakúgy, mint 1956-ban. Csakhogy 2006-ban a szélsőjobboldaliak a címet – a *Himnusz* éneklése és ria-ria-hungáriázás közepette – behajították a Dunába. Ennek szimbolikus jelentése is egyértelmű.¹²⁰

A 2010-es választást a Fidesz–KDNP óriási fölényrel nyerte. (Győzelmüket „fülkeforradalomnak” nevezték – ezzel az asszociációval újabb jelentős lépést tettek 1956 meghamisítására és kisajátítására.) A szélsőjobboldali Jobbik pedig 12 százalék feletti eredménnyel a parlament harmadik legerősebb pártja lett.

Orbán Viktor 2010-es évfordulós beszédében azt hangsúlyozta, hogy 1956 „a kétharmados forradalomig” a magyarok befejezetlen története volt, ám igazi örökösei most végképp győzedelmeskedtek. „Kemény idők jártak 1956 után és az elmúlt nyolc évben is, de mi, magyarok itt vagyunk – folytatta. – Négy éve még ezen a napon az akkori hatalom rohamrendőrökkel verette, lovas rendőrök kardlapjaival ütlegelte, vízágyúval és gumilövedékkel lövette a békeünneplő magyar embereket. De mi, magyarok itt vagyunk, és ők is ott lesznek hamarosan, ahol lenniük kell.”¹²¹

Többek között ez a beszéd is bizonyítja – azon túlmenően, hogy a kormányfő állításai nem feleltek meg a valóságnak –, hogy Magyarországon nincs szignifikáns különbség a jobboldal és a szélsőjobb kirekesztő felfogásában. Abban sem, hogy – szintén 1956-os utalással – a magyarság célkitűzéseit továbbra is szabadságharcos úton kívánják elérni. Ezt a felfogást Orbán Viktor és Morvai Krisztina, a Jobbik Európa-parlamenti képviselője külföldön is erőteljesen képviseli. Bécs, Moszkva és Brüsszel között párhuzamot vonva arra utaltak, hogy korábban sem, ezúttal sem tűrjük, hogy külső hatalmak diktáljanak nekünk.

Biszkó Béla „ügyének” 2010-es nyilvánosságra léptetésével a Jobbik újraélesztette a Justitia-szellemet. Hiábavalóan, mert a megtorlásban valóban dicstelen szerepet játszó politikus elleni feljelentést a Fővárosi Ügyészség elutasította.

A legutóbbi kormánypárti ünnepi beszédek szintén 1956-ból származtatják hatalmuk legitimitását. „»Ötvenhat a legigazibb élő ünnepünk, az az esemény, amelyből a mai Magyarország és mai politikai rendszerünk gyökerezik«

– mondta Kósa Lajos, a Fidesz alelnöke a forradalom évfordulója alkalmából rendezett megemlékezésen Szentesen. [...] »az nem lehet, hogy nem tudjuk kivetni a nemzet testéből azt az elitet,

120 Marsovszky (2011).

121 Dull Szabolcs: Orbán: 1956 története idén ért véget.

www.mri-kossuth.hu/hirek/itthon/unnepi-esemenyek-orszagszerte.html
2010. október 23. Letöltés: 2013. I. 15.

amelyik állandóan ellene fordul. [...] S bár 2010 óta a posztkádári korszak végleg lezárult, 1956 még mindig itt kísért, hiszen az MSZP továbbra is a magyar politikai élet szereplője. Ezt a korszakot akkor tudjuk lezárni, ha a politikai térből eltűnik a forradalmat leverő párt utóda.«.¹²² Ez a gondolatsor gyakran hangzik el vezető jobboldaliaktól – súlyos torzítás, hiszen a Fidesz első kormányzása óta köztudott, hogy kormánytagjaik és más politikusaik egyre hangsúlyosabban jelenítik meg a kádárista nómenklatúrát.

Rogán Antal, a Fidesz országgyűlési frakciójának vezetője osztja azt a véleményt, hogy ma is harcolnunk kell a szabadságunkért, mert a magyar nemzet megmaradásáért ki kell állnunk az érdekeinkért. Hiszen, ahogy 56-ban sem támogattak minket a Nyugat, úgy ma sem számíthatunk erre – fejtette ki ünnepi beszédében. Ezt a gondolatot erősítette Varga Mihály tárca nélküli miniszter is: „ma ismét idegen erők szorításába kerültünk, ismét távoli érdek hozta fejünkre a bajt”. Szavai szerint, bár most „külföldi katonák csizmája nem tapos hazai földön, mégis megbéklyózták országunkat”.¹²³

A Jobbik is 1956-ból, de ennél fogva 2006-ból is származtatja legitimációját, és a rendszerváltást az összes vívmányával együtt elutasítja. Elnökük, Vona Gábor a legutóbbi évfordulón többek között ezt mondta: „Új generáció született, a 2006-osak. [...] Mit akarunk mi, 2006 generációja [...] Nem akarunk olyan aljas, áruló és hazug politikai generáció lenni, mint a '89-esek. [...] Nekünk, 2006-osoknak hozzájuk semmi közünk. [...] Mi, 2006-osok 1956 igazi örököseinek valljuk magunkat, a programunkat ez alapján írjuk. Ha kell, tollal, ha kell, vérrel. [...] Néhány hónap, és mi leszünk az új Palesztina. Lehetnének, de nem leszünk [...], mert itt vagyunk mi is, 2006-osok. És ne felejtse el senki, hogy Attila unokái nem lesznek rabszolgák saját hazájukban. [...] Ha nem lettek volna pesti srácok, akkor én sem lennék. [...] Mi, 2006-osok, tegyük már fel a kínzó kérdést: ezért a rabszolga-Magyarorszáért, ezért haltak annyian meg? [...] Ezért a nyomorgó rabszolga-Magyarorszáért lett mártír Mansfeld Péter és annyi szabadsághős? Ezért a nyomorgó rabszolga-Magyarorszáért adta át nekünk Pongráz Gergely '56 lyukas zászlaját? Ezért? Nem azért! [...] 1956-nak valódi értelmet mi tudunk adni! Ha nem csupán emlékezünk az ő céljakra, programjukra, álmaikra, hanem ha a lyukas zászlót felvesszük a sárból, kezünkben magasra tartjuk, és tűzön-vízen, minden keresztül elérjük az ő céljaikat,

122 Kósa 2012-es beszédéből idéz Csapó Endre: Ünnep és üzenet.

<http://www.polusonline.com/2012/12/csapo-endre-unnep-es-uzenet.html#sthash.Njgl4rUu.dpbs> Letöltés: 2013. I. 3. A cikk megjelent a *Magyar Élet* 2012. november 1-jei számában.

123 Uo.

és szabad, független, igaz Magyarországot teremtünk! [...] Köszönöm, Uram, hogy magyar vagyok, köszönöm, Uram, hogy 2006-os magyar vagyok...”¹²⁴

A Jobbik viszont – ellentétben a Fidesszel és a KDNP-vel – a történeti igazságtétel híve, tehát szorgalmazza például az egykori ügynökök felfedését.

Összegezve elmondható, hogy Ripp Zoltán 2003-as megállapítása mostanra talán még aktuálisabb: „A rendszerváltás kezdetén a szocialistáknak szakítaniuk kellett a kádárista 56-értelmezés örökségével, ugyanakkor megkapták a teljes körű elmarasztalást a múlt bűneiért. [...] Semmit sem fogadtak el tőlük *biteles* ítéletként. Tulajdonképpen adekvát válasz volt erre a helyzetre a kimenekülés: az értékelés feladatát a *tudomány kizárólagos fennhatósága alá* helyezték. Egyúttal azonban kivonultak a szimbolikus politizálás historikus teréről, ahol egy idő után vetélytárs nélkül maradtak azok a jobboldaliak, akik a kommunista–antikommunista és a nemzeti–hazafiatlan törésvonalakat elmélyítő politikával kívánták pozíciójukat erősíteni. Ezzel szemben csupán a probléma elől való gyáva kitérésként tűnt fel a szocialista politikusok érvelése, mely szerint ideje lezárni a múlttal való improduktív foglalkozást. Az ideológiai vitát vállaló liberálisok kezdetben megpróbálták valamit tenni a reális kép kialakításáért, de nem értek el sikert a jobboldaliak rohamaival szemben, akik a radikalizmust tették az »igazi« ötenhatosság mércéjévé, kommunistagyánússá minősítve az árnyalt értelmezés igényével fellépőket.”¹²⁵

A agresszív szélsőjobboldal pedig megvalósítja az „ellenforradalmi söpredek” kádárista vádját, és ezzel a társadalomban tovább erősödik az ötenhatos torzkép.

A KONZERVATÍV, JOBBOLDALI EMLÉKEZÉS ÉS PUBLICISZTIKA 1956-RÓL

Az „akié a múlt, azé a jövő” orwelli gondolat jegyében egyes jobboldali publicisták már a rendszerváltás idején megkezdték a harcot. Fő céljuk, hogy „a magyar nemzet felemelése érdekében” átírják a történelmünket, bármi áron. „A történelmet csak annyira kell szolgálnunk, amennyire az szolgálja az életet. [...] Nem szabad törődni olyan

124 Vona Gábor beszéde 2012. X. 23. www.youtube.com/watch?v=RER4u2cHTl0&feature=related Letöltés: 2013. I. 4.

125 Ripp (2003) 17.

126 Urechia (1990) 2.

127 Panek (1990) 3.

materiális, racionális, száraz dolgokkal, mint dokumentumokkal, forrásokkal bizonyítható tények, dátumok, adatok.”¹²⁶ Mert hiszen „a nemzet öntudatát gerincének kettétörésével intézték el”,¹²⁷ ezt bármi módon orvosolni kell.

A Habsburgok 400, a polgári radikálisok 100, a kommunisták 45 évig „gyakorolták a magyargyalázást”, van mit „helyrehozni”.¹²⁸ Szabó Dezsőt többször idézve erről írt Kunszabó Ferenc ötvenhatos elítélt is, a *Hunnia Füzetek* alapítója, majd főszerkesztője: „[...] magyarvérű, magyarszemű történetíróknak újra fel kell dolgozni történelmünket.”¹²⁹

1956 történetírásában rendszerváltás utáni első miniszterelnökünk is ezt a szemléletet erősítette, amikor az 1990. október 23-i díszünnepeken kijelentette: „minden nemzetnek szüksége van mitológiára, 1956 legyen magyar mítosz”.¹³⁰

Az alábbiakban néhány olyan témakört emelek ki, amelyben különösen markáns a konzervatív, jobboldali, szélsőjobboldali narratíva.

A forradalom és szabadságharc előzménye

Ekrem Kemál György 1992-es beszédében így fogalmazott: „Egy keresztényi alapokból kiinduló nemzeti, független Magyarország megteremtése volt a cél. [...] A magyarság részéről szó sem volt a kommunizmus megreformálásáról, szocializmus építéséről.”¹³¹

Hasonlóképpen nyilatkozott Zimányi Tibor is: „A mi felfogásunk szerint az idegen elnyomók elleni szabadságküzdelem már 1945 után megkezdődött.”¹³² A történeti kutatás azonban nem támasztotta alá, hogy 1956 előtt jelentékenyebb antikommunista megmozdulás vagy szervezkedés lett volna, noha ezzel a gyanúval sok ezer embert tartóztattak le. (Meszerics Tamás belügyi adatokra hivatkozva írja, hogy a szervek 1951-ben 2096, 1952-ben 3228, 1953. augusztus 1-jéig 1871 főt vettek őrizetbe különböző politikai cselekmények elkövetése miatt. „Ezek a számok azonban nemcsak ellentmondóak, hanem egyben semmitmondóak is. Mivel a kommunista államvédelem és bíraskodási gyakorlat a passzív ellenállás minden esetét kriminalizálta és államellenes cselekménnyé minősítette, majd pedig saját maga kreálta a bizonyítékokat az egyes ügyekhez, nehéz megállapítani, hogy ezek a számok milyen hányadban tartalmaznak fiktív, definíciónk szerint politikai ellenállásnak nemigen minősíthető eseteket.”¹³³)

Néhány évvel később ez a kérdés jóval szélsőségesebb, nyíltan rasszista

128 Spanyol (1990) 53.; Csurka rádiójegyzete, 1990. augusztus 5.

129 Kunszabó (1990) 21.; Szabó D. (1990) 12.

130 Szalay Hanna: Ötvenhat kisajátítása. *Magyar Hírlap*, 1991. június 18.

131 Magyar Feltámadás, 1992. december 29.

132 Kurcz Béla: Zimányi Tibor a TIB új céljairól. *Magyar Nemzet*, 1993. január 20.

133 Meszerics (2000) 84. Meszerics Révész Béla tanulmányaira hivatkozik, amelyekben számos példa olvasható a justizmordra.

formában aktualizálódott.¹³⁴ Gajassy G. István – aki hamisan állítja be magát Széna téri felkelőnek – ekképpen büszkélkedett „memoárjában” 1956 előtti múltjával: „[1942–1945 között] védtem Magyarországot a bolsevista-cionista-internacionalistáktól”.¹³⁵

Jóval nagyobb ismertséget szerzett a Gajassyhoz hasonló szellemiségű Szalay Róbert, aki a Sztálin Akadémia politikai tisztje, 1956–57-es karhatalmista volt, és akit nem politikai okból ítélték el. (Viszont nem zárható ki, hogy 1956. október 23-án éjszaka az ő vezetésével foglalták el a felkelők a Kilián laktanyát.) 1999. október 23-án megjelent könyvében, amely „a forradalom igaz történetét” kívánta bemutatni (mindössze 40 oldalon), Szalay is úgy vélte – fenntartva azt az állítást, hogy a világháború után az antikommunisták szervezték az ellenállást,¹³⁶ készültek a visszavágásra, emiatt közülük sokakra a zsidó-kommunista retorzió várt –, hogy 1956 voltaképpen Szálasi Ferenc és a Hungarista Mozgalom nemzetvédő, zsidó bolsevizmus elleni küzdelmével kezdődött, vagyis az ötvenhatos forradalmárok elődei, a hős nyilasok már akkor is a szovjetek ellen harcoltak.¹³⁷ A (több kiadást megért) kötetet nemcsak a hungaristák, de egyes politikusok és az akkori kormánypárti lapok is üdvözölték.¹³⁸ Bánkuty

134 A szélsőséges csoportok nyílt antiszemita, fasiszta megnyilvánulása – ahogy korábban említettem – 1993-tól kezdődött.

135 Gajassy (1995–98) 15.

Szabó Miklós még 1992 januárjában ezt írta a *Magyar Nemzet*-ben: „Évtizedekig fel sem merülhetett gondolkodásunkban, hogy a történeknél jobb lehetett volna, ha a háborút a németek nyerik meg. Ma ez a gondolat felmerül. Tápot ad neki például a január 11-i megemlékezés a Don-kanyar esettjeiről a Hadtörténeti Múzeumban. [...] Úgy vélik, hogy Magyarország nem a rossz oldalra sodródott, nehéz geopolitikai kényszerek következtében, hanem a jó oldalon küzdött: a hitleri Németország egy jobb, szebb világért harcolt.” In Szabó M. (1995d) 147.

136 Szalay ezt már 1991-ben, Pofosz elnök-

ségi tagként is állította: „Rá kellett döbennünk: a kommunizmus elleni mozgalom egyáltalán nem 1956-ban kezdődött, hanem a szovjet megszállást követően szinte azonnal akadtak bátrak, akik vállalták akár a fegyveres ellenállást is! Pedig ezek az emberek sokkalta nagyobb veszélyt vállaltak, gondoljunk csak bele: a Rákosi-korszakban fegyvert rejtegetni mit jelentett.” B. J.: Új Pofosz alakul? *Magyar Hírlap*, 1991. augusztus 12.

137 Szalay (1999) 3.

138 Így például Ugró Miklós, aki ezt írta: „Üdvös lenne, ha a kötetet a tankönyvek kiegészítéseként, mellékleteként a tanuló ifjúság is megismerhetné.” *Napi Magyarország*, 1999. november 17. Mrena Juliana is kedvező recenziót írt a kötetéről: A fele igazság: hazugság. *Magyar Nemzet*, 2003. október 10.

Géza, az 1956-os Világtanács akkori elnöke és a kötet kiadója így fejezte ki elégedettségét: „a forradalom ábrázolásában ezt a művet tartjuk hitelesnek az eddig megjelent tanulmányok között”.¹³⁹ Ő is hangsúlyozta: „Mi, ’56-os forradalmárok és a már 1944–45-ben is harcolók, akik nem a kommunizmus megreformálásáért, hanem annak megdöntéséért fogtunk fegyvert...”¹⁴⁰ Pongráz Gergely is elismerését fejezte ki a Szalay kötetének előszavában,¹⁴¹ mi több, javasolta Szalay előléptetését alezredessé – sikerrel, sőt az iskolaigazgatóktól egy körlevélben azt kérte, hogy a művet minősítsék tankönyvvé, és a veteránok között is voltak, akik üdvözölték. Ám a Szálásira vonatkozó részt – a széles körű tiltakozás miatt – a második kiadásból már kihúzták (egyszerűen csak kifestették).

Több szerző kimutatta, hogy 1956 előzményének ilyen „rekonstrukcióját” („fehérterror; „nyilasterror”) folytatták a kádárista szerzők is (Berecz János, Berkesi András, Hollós Ervin, Kardos György), sőt – ahogy ez a 2010-es Biszku Béla-riportból¹⁴² kiderül – ez a szemlélet az pártállami oldalon is megmaradt. A szellemi összetartozást leghatásosabban Mink András bizonyította be, aki – az említett kommunista propagandisták kiadványait felhasználva – a gyanútlan kormánypárti sajtóban egy alapos tanulmánynak tűnő fércművet jelentetett meg,¹⁴³ amelyet hamarosan önmaga leplezett le a független sajtóban, és egyben megállapította: „[...] a fasizmusban és a kommunizmusban közös, hogy egységes mezőként látja a rajta kívül lévő világot. A kommunisták számára mindenki, aki nem volt kommunista, fasiszta volt, vagy objektíve a fasizmus szekértolója. Rákosi börtöneinek foglyai nem *ártatlanok*. A szélsőjobb perspektívája ugyanez, csak ellenkező irányban. [...] A kommunista történetírás hamis konstrukciója az, hogy a fasizmus ellen csak a kommunisták vették föl a harcot, hogy erre csak ők voltak képesek. A szélsőjobb oldali his-

139 Előszó a második kiadáshoz. In Szalay (1999) 2.

140 Elhangzott az ’56-os Magyarok Világszövetségének elnöki ülésén, 1999. január 16-án.

141 „Nagy öröm volt, nem csak számomra és minden 56-os forradalmár számára, de minden, az 56-os forradalmat magáénak érző magyar számára az elmúlt évben megjelent 1956. A forradalom igaz története című kiadvány – írta. – Annál nagyobb megdöbbenést váltott ki belőlem az a hihetetlen és elszánt támadás, ami az 56-os Intézetből kiindulva, mozgósított minden reformkommunista és liberális erőt, határainkon innen és határainkon túl, a kiadványtól, annak szerzőjétől és kiadójától való elhatárolódásra.” Előszó a második kiadás elé. In Szalay (1999).

142 Közbeszéd. Riporter: Apáti-Tóth Kata. Duna TV, 2010. augusztus 4.

143 Magyar ellenállás ’56 előtt. *Napi Magyarország*, 2000. február 18.

toriográfia hamis konstrukciója az, hogy ők csak a kommunizmus ellen küzdöttek, hogy csak ők küzdöttek a kommunizmus ellen. A fasizmus és a kommunizmus a másik létével akarta igazolni önmagát, még hozzá visszamenőleg is. Ezzel szemben mindkettő önmagában, a másik lététől függetlenül méltó a megvetésre. Miközben láthatóan képtelenek egymás nélkül létezni.”¹⁴⁴ Mink megállapítása rendkívül találó; eddig is említettem már olyan momentumokat, amelyekből látható, hogy mennyire „képtelenek egymás nélkül létezni”, és még találkozunk ilyen példákkal.

A „pesti srácok”

A jobboldali hagyomány jórészt szabadságharcnak jelöli 1956-ot, ami egyben azt is jelenti, hogy a legfőbb – ha nem kizárólagos jelentőségű – eseménysornak a függetlenségért folytatott harcot tartja. A szélsőjobboldali interpretációban mindez olyan értelmezést kapott, hogy a dicső múltú magyar nemzet, amely korábban is magára maradvá harcolt a „pogányok” ellen a kereszténység védelmében vagy a szabadságáért, 1956-ban is ezt tette a szovjet csapatokkal (avagy a judeobolsevistákkal) szemben.

Tekintve, hogy óriási bátorság kellett ahhoz, hogy valaki a világ legerősebb szárazföldi hadseregének egységei ellen fegyvert ragadjon, a rendszerváltás óta a szabadságharcosokat különös tekintély övezte. Nagyon sokan nem is tudtak ellenállni a kísértésnek, hogy utólag szabadságharcost faragjanak magukból. A folyamat máig tart, legutóbb Fekete György, a Magyar Művészeti Akadémia elnöke lépett elő ötvenhatos nemzetőrparancsnoki múlttal.¹⁴⁵ A kilencve-

144 Mink (2000a). Szabó M. (1995f) 132. és Meszerics (2000) is egybevetette a pártállami és a jobboldali forrásokat, amelyek valóságtartalmát egyaránt cáfolják. Szabó Miklós: „Újabb mítosz körvonalazódik: egy »időbeni híd«, amely a november 4-i harcoktól visszaível az 1945 elején országglott rezsim »kopjásaiig«. A közbeeső pillére pedig Hány Jánosok soha meg nem történt hőstettei és háborús bűnösök jelentéktelen szervezkedés-próbálkozásai.” Mindezt alátámasztják Litván, Ripp és Bartus írásai is. Litván (1992) 12.; Ripp (2003) 20.; Bartus (2001) 73–74.

145 Fekete György 2012-ben azt állította magáról, hogy az Iparművészeti Főiskola 20–25 tagú rendfenntartó nemzetőrcsoportjának volt a vezetője. Emiatt 1956. november 5-től 1957 elejéig vizsgálati fogságban tartották. Lásd Hamvay Péter: Kérdéses 1956-os szerepe. *Népszava*, 2012. december 19. Minderről annyit érdemes tudni, hogy az Iparművészeti Főiskolában nem szerveződött nemzetőrség, erről semmilyen dokumentum nincs, márpedig elképzelhetetlen, hogy valóban létező „ellenforradalmi” csoportról semmiféle hatósági adat ne kerüljön elő. De

nes években még gyakrabban vetélkedtek egy-egy ellenálló csoport vezetői tisztségéért, ami komoly feszültségeket teremtett az ötvenhatosok között. A visszaemlékezések jelentős részére nagyfokú háryjánoskodás jellemző, csak igen erős forráskritikával használhatók.

A felkelő-memoárok közül messzeemenően Pongrátz Gergely 1982-ben, Chicagóban megjelent műve, a *Corvin köz 1956* a legnagyobb hatású alkotás (Magyarországon először 1989-ben adták ki). Tapasztalataim szerint a könyvet az olvasóközönség is viszonylag jól ismeri, a bajtársak jelentős része pedig – és persze az álbajtársak is – olyan viszonyba került az opusszal, mint az emi-nens tanuló a kötelező olvasmánnyal.¹⁴⁶ Márpedig – miként ez a levéltári források ismeretében egyértelműen megállapítható – Pongrátz állításai közül alig akad, amely megfelelné a tényeknek.

A „Corvin köz-i mondanokör” Pongrátz Gergely szerepét erősen eltúlozza, másokét pedig bagatellizálja. Dióhéjban: az októberi függetlenségi harcokat nem ő, hanem Iván Kovács László gödi munkás irányította a Corvin közben, elsősorban ő tárgyalta a fegyverszünetről a politikai és katonai vezetőkkel. Pongrátz nem demokratikus választással, hanem ármánnyal vette át a parancsnokságot Iván Kovácstól, de nem október 30-tól, hanem csak november 1-jétől vagy 2-től lett „örökös parancsnok”. A Köztársaság téri ostromban (állításával ellentétben) nem vett részt. A Corvin köz-i ellenállás nem tartott – irányításával – november 15-ig, már a 4–5-i éjszakán kiürítették e bázist.

Az epigonok azonban nemcsak a valótlanosságokat vették át, hanem a súlyos rágalmakat és a gyűlölködést is.¹⁴⁷ (Mindez persze nemcsak a szélsőjobboldalakra jellemző, hanem a kádári propagandistákra is – hogy ismét a kettő egymásrautaltságára hívjam fel a figyelmet.)

Pongrátz a legnagyobb hatást valószínűleg Maléter Pál ezredessel szembeni karaktergyilkosságával érte el.¹⁴⁸ A Kilián laktanya egykori parancsnokát számos alkalommal hazaárulónak, gyilkosnak állította be, teljesen megalapo-

nem került elő ilyen adat Fekete Györgyről sem, ez pedig azt bizonyítja, hogy nem került a nyomozók látókörébe. Az a körülmény, hogy Fekete már 1958-ban irányító tervezői beosztásban dolgozott, majd 1961 óta „imperialista” országokban is rendszeresen kiállításokat tervezett és rendezett, további súlyos kételyeket ébreszt „ötvenhatosságát” illetően.

146 Ez az egyik oka annak, hogy a felkelők szóbeli közléseit általában másoknál nagyobb fenntartással kezelem, amiért aztán gyakran keveredem szakmai vitába.

147 Ordódy György–Horváth Tamás: *Mindent a hazáért* – Corvin köz '56. Dokumentumfilm. Hunnia Filmstúdió, 1993.; Orbán (1996–2001); Stefa (2003).

148 Szalay Róbert már említett kötetében azt állította, hogy a Maléter vezette küldöttség nem a szovjet erők kivonásáról akart tárgyalni Tökölön, hanem egyszerűen el-

- árulták a szabadságharcosokat. Szalay (1999) 20.
- 149 Pongrátz (1992) 163.
- 150 Uo. 168.
- 151 Lásd Gulyás János dokumentumfilmjeit: *Deportálások Szovjetunióba – 1956, 1996*; „*Majd a történelem bizonyít*”, 1997. február; „*Semmisnek kell tekinteni*”, 1997. október; *A világ legmocskosabb rehabilitációja*, 2001.
- 152 Murányi (2006).

kül minősít másokat „beépített ügynöknek”.¹⁵⁰ Ahogy ez a sztálinistáknak is mindig szokásuk volt.

Vetélytársát, Iván Kovácsot is rendre hamis színben tüntette fel, akárcsak Renner Péter térképéset, a Corvin köziek szakaszparancsnokát, akire nyilvánvalóan azért neheztelt, mert a forradalom leverése után, ellenállóként, vakmerőbbnek bizonyult nála. E befektetett férfiakban az a közös, hogy mindhármukkal a kádári retorzió végzett.

Pongrátz politikai szerepvállalása nem ítéltető meg egyértelműen. 1990–91-ben még szerényen nyilatkozott, azt a célt hirdette, hogy „békés úton kell győzelemre vinni az eszmét”. Ezután vált egyre szélsőségesebbé.

A számos valótlan Corvin közü visszaemlékezésből nézzünk még kettőt, két olyan személyiséget, akik a rendszerváltás után a szélsőjobb oldali mozgalmakhoz kötődtek.

Szlama Árpád – aki főleg Ekrem Kemál György megmozdulásaiban vett részt – kiváló előadóként többször megjelenítette 1956-os tevékenységét: mint az orosházi laktanya hadnagya, október 25-én önhatalmúlag felhozta embe-reit és az alakulat tarackjait a fővárosba, az utóbbiakat a Corvin köziek rendelkezésére bocsátotta, ő pedig alaposan kivette részét a függetlenségi harcokból.¹⁵¹ Mindebből azonban egyetlen szó sem igaz: a levéltári források minden kétséget kizárva igazolják, hogy a forradalom napjaiban nem hagyta el az orosházi laktanyát.

Murányi Levente, a Jobbik alelnöke Corvin közü múltjával alapozta meg politikai pályáját – hamisan. Előbb nem, csak a forradalom 50. évfordulóján jelentetett meg egy kötetet,¹⁵² amelyben a legnagyobb szabadságharcos csoport tagjaként írt magáról, és úgy tűnik, sikerült félrevezetnie a közvéleményt. Tudnunk kell azonban, hogy nemcsak ő, más sem említette szabadságharcos múltját, beleértve Pongrátz Gergelyt is, aki fontos szerepet játszott a Jobbik

zatlan és hamis vádak alapján. (Természetesen amiatt is, hogy Maléter 1944 nyarától partizánként harcolt „a volt bajtársai ellen”, vagyis Pongrátz megbélyegezte szembefordulását a fasizmussal.¹⁴⁹). Maléter-ellenes kirohanásai szélsőjobb oldali körökben rendkívül népszerűvé váltak, még a Corvin köz „határain” túl is. Pongrátz felfogására jellemző az állandó gyanakvás is, a bizonyítás leghalványabb kísérlete nélkül

megalakulásában. A levéltári források a legcsekélyebb mértékben sem erősítik meg állítását. Az pedig végképp teljesen valószínűtlen, hogy mint Corvin közí harcos, ne bukott volna le a börtönben 1957–59 között, amikor szervezkedésért fogva tartották. Kötetéből hiányoznak a konkrétumok és az ismert szereplők is. Néhány valótlan momentumot pedig Pongrátz Gergely említett könyvéből vett át. „Én azért választottam a Jobbikot, mert a magyar nemzeti radikalizmus céljait kizárólag ez a párt képviseli, és nem utolsósorban azért, mert 2003. október 24-én, a Jobbik alakulásakor Pongrátz Gergely a lyukas zászlót, az 1956-os szabadságharc szent jelképét a Jobbikra bízta, ami számomra egyértelmű hovatarozást jelent.”¹⁵³

A rendszerváltás óta Wittner Mária – aki a Corvin közhöz közeli Vajdahunyad utcai csoport tagja volt, első fokon halálra is ítélték – fontos ötvenhatos közszereplő. A „pesti srácok” közül politikai szereplőként a legtöbbre vitte – 2006 óta parlamenti képviselő. Ennek azonban ára lehetett, mivel a kilencvenes években még a legkevésbé sem volt jellemző rá az a kirekesztő felfogás és gyűlöletkeltés, amely a 2002-ben megjelent kötetét jellemzi.¹⁵⁴ Ezúttal csak egy 2003-as mondatát idézem: „Magyarországon törvénytelen bábkormány működik, a tavalyi választásokra charterekkel hozták haza a kettős állampolgárságú izraelieket.”¹⁵⁵ Most már csak ő képviseli az egykori forradalmárokat a parlamentben, mint „1956 élő lelkiismerete”.¹⁵⁶

A második legnagyobb felkelőcsoport egykori tagjai, a Széna tériek már 1990-ben összetartó közösséget szerveztek (Széna téri Bajtársi Közösség): a tagság mintegy felének Széna téri szerepéről nincsenek levéltári források. A legismertebb egykori Széna téri felkelő Fónay Jenő, a Pofosz 1989-es alakuló ülésén elnökké választottak. Pongrátz Gergelyhez hasonlóan már a rendszerváltás előtt megjelentette a visszaemlékezéseit, bár ő nem hagyta el az országot.¹⁵⁷ Az írás tényszerűsége igencsak támadható,¹⁵⁸ de nem gerjeszt gyűlöletet. Fónay politikai megnyilatkozásairól korábban már volt szó, mint ahogy arról is, hogy bár többször tett radikális kijelentéseket, a vehemensebb támadásokat szélsőjobboldalról kellett elviselnie, mivel beépített embernek tartották. Valószínűleg e hadakozás miatt mondott le 2002-ben a Pofosz elnökségéről.

153 Murányi Levente szabadságharcos: 1956 szellemisége vezeti a Jobbikot. 2010. április 26. barikad.hu/node/51848 Letöltés: 2012. XI. 28.

154 Wittner (2002).

155 *Népszabadság*, 2003. július 5.

156 Egyik méltatója, Drábik János nevezte így kötetében. Drábik (2005).

157 Fónay (1983).

158 Például: 1956. október 28-án felkereste Nagy Imrét, majd a tőle kapott igazolással ment a Széna térre, igazolva magát Szabó bácsi parancsnok előtt. Uo. 12–18.

Mivel Németh Bálint 1994–98 között az '56-os Szövetség elnöke volt, Bük János pedig az '56-os Magyarok Világszövetsége etikai bizottságának volt tagja, az egykori Széna tériek jelentősen reprezentáltak az ötvenhatos veterán szervezetekben.

„Szabó bácsi” és a „budai srácok” emlékét azonban már 1992-től mindinkább a legszélsőségesebb pártocskák sajátították ki. Akkoriban gyakran rendeztek összejöveteleket a Széna téri emlékművek előtt, amelyek a szovjetellenes nyilas ellenállás és az 1956-os forradalom közös céljaira helyezték a hangsúlyt. Ebben elsősorban a már említett Ekrem Kemál György játszott a főszerepet, akinek édesapját – mint az itteni felkelők parancsnokhelyettesét – 1957-ben kivégezték. Ekrem a Hungarista Mozgalom társelnöke, majd a Kommunizmus Üldözöttjei Szövetségének elnöke és a Magyar Nemzeti Szabadság Párt Széna Téri Csoportjának vezetője lett, később kapcsolatba került Bánkuty Géza amerikai üzletemberrel, az 56-os Magyarok Világtanácsának elnökével, és e szervezet alelnöki pozícióját is megszerezte.

Bánkuty jelentős szerepet játszott a forradalom (és a Széna tériek) utóéletében. Különböző hősi legendákat gyártott magáról,¹⁵⁹ ám – állításaival ellentétben – nem volt a Széna téri felkelőcsoport tagja, nem vett részt a szabadságharcban, és nem nevezték ki a budai körzet katonai parancsnokává sem.¹⁶⁰ Ellenben 1957-ben, bécsi emigrációja idején, mielőtt még az USA-ba települt, szoros munkatársi viszonyba került Szabó Miklóssal, a kádárista ügynökkel.¹⁶¹ A szélesebb közvélemény 1999-ben ismerte meg a nevét, amikor az '56-os

Magyarok Világtanácsa elnökeként kiadatta Szalay Róbert már említett botrányos kötetét (*A forradalom igaz története*). De miután 2000-ben nem őt választották a '56-os Magyarok Világszövetsége elnökének, visszavonult a magyarországi közéletből.

1998-ban egy újabb önjelölt Széna téri szabadságharcos vezető tűnt fel az ország határain kívül. Gajassy G. István soha nem látott módon kiszélesítette a gyűlölendő nemzetellenségek sorát. A szocialista párton, a szabaddemokratákon, a zsidóságon, a cigányságon kívül immár a Fideszt és az MDF-et is a „Júdea kommunisták”, az „istentelen

159 Lásd például *Bánkuty Géza életútja*. Duna TV 2002. december 12. Rendező: Galamb Margit, szerkesztő-riporter: Ordódy György; Imre Mátyás: A sportminiszter kapta az 56-os zászlót. Interjú Bánkuty Gézával. *Sport plusz*, 2002. április 17. 18–19.; Interjú Bánkuty Gézával. 168 óra, 1998. november 18. Riporter: Vámos György. Nevének írásmódja (Bánkuty/Bánkuty) is bizonytalan.

160 Eörsi L. (2004) 175–176

161 Bánkuty Géza. Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (ÁBTTL) K-100; Varsányi Ferenc és társai. Hadtörténelmi Levéltár (HL) 0018/58.

szabadkőművesek” körébe lökte. Nemzetellenségek: Antall József, Kónya Imre, Sinkovits Imre, Tóbiás Áron, Németh László, Kéthly Anna, Bajcsy-Zsilinszky Endre, Vásárhelyi Miklós, Mécs Imre, Kopácsi Sándor, Losonczy Géza, Gimes Miklós, Haraszi Sándor és Rác Sándor. A három fő hazaáruló vitathatatlanul Nagy Imre, Király Béla és Maléter Pál. Mindez abból a szempontból is figyelemre méltó, hogy Dávid Ibolya akkori igazságügy-miniszter 2000-ben, az évfordulón tartott Széna téri ünnepi beszédében – mint e témakör egyetlen hiteles történeti alkotásából – Gajassy kötetéből¹⁶² olvasott fel szemelvényeket.¹⁶³

Lévai István, a Csongrád megyei '56-os Szövetség elnöke is megjelentetett egy „memoárt”,¹⁶⁴ amely Gajassy könyvének szintjét közelíti, hatása is könnyen kimutatható rajta. Az ötvenhatos szervezetek, a Széna téri Bajtársi Közösség is elhatárolódott, sőt tiltakozott mindkét könyv ellen, és hangsúlyozták, hogy sem Gajassy Istvánt, sem Lévai Istvánt nem látta senki 1956-ban a Széna tériek között. Hozzátehetjük, hogy a levéltári forrásokban is hiába kereshetjük őket.

A Köztársaság téri ostrom

A többi felkelőcsoportról – tudomásom szerint – nem jelentek meg a Széna tériekéhez hasonló memoárok. Az október 30-i Köztársaság téri ostromnak viszont, amelyet a felkelők vívtak meg a Budapesti Pártbizottság épületének védőivel, több jobboldali interpretációjával találkozhatunk.

Ilyen Pongrátz Gergely története az 1956-ban feltételezett pincebörtönről, ahonnan – mint írja – a társaival fél méter mélyről „10-15, kezüket hátul összekötözött, összedrótozott és tarkón lőtt szabadságharcost” ásott ki.¹⁶⁵ Ennek semmilyen valóságalapja nincs, Pongrátz leírását egyetlen forrás sem támasztja alá, s már az is régóta bebizonyosodott, hogy állításával ellentétben nem is vett részt az ostromban. Az már az 1956. október 30.–november 4. közötti terepvizsgálatok alapján kiderült, hogy nincsenek titkos kazamaták. A rendszerváltás után a kérdés többször felmerült, s – ahogy említettem – az 1994-es választási kampányban is szerepet játszott,

A sikeres ostrom utáni brutalitásról (és más atrocitásokról) Csurka Istvának az volt a véleménye, hogy „egyől egyig provokált akciók voltak”.¹⁶⁶ Egy

162 Gajassy (1995–98).

163 Perjési Tibor személyes közlése, 2003.

164 Lévai (1999).

165 Pongrátz (1992) 184–186.; *Mindent a házáért I–III*. Dokumentumfilm, rendező: Ordódy György. Hunnia Filmstúdió, 1993.

166 Czene Gábor: Már a múlt sem a régi. *Mai Nap*, 1991. június 17.

anonim szerző pedig ezt írta: „Nem kétséges, hogy a Tisza Kálmán téri párt-ház ostroma és az elfogott ávosok liquidálása brutális módon ment végbe. Minden harc elkerülhetetlenül brutális, de főként, amikor a zsidók megtanítják a népeket a brutalitásra.”¹⁶⁷

1992 tavaszán Andrásfalvy Bertalan művelődési miniszter a *Népszabadság* hasábjain bocsátkozott nyílt vitába az egykori védőkkel.¹⁶⁸

Mező Imre halálával kapcsolatosan (védők irányítóját, akit két honvédtiszt társával az épület előtt lőttek meg mint parlamentereket) is elterjedt egy jobboldali legenda (eszerint a párt házból, saját elvtársai lőtték le) már a forradalom leverése utáni hetekben-hónapokban – a börtönvilágban is,¹⁶⁹ s a rendszerváltás után még inkább lábra kapott. Kövér László, a Fidesz ügyvezető alelnöke a 2002-es parlamenti választás előtt egy lakossági fórumon ezt mondta: „Medgyessy Péter és Kovács László nem mert kijönni a Köztársaság téri párt-székházból, nehogy úgy járjanak, mint szegény Mező Imre, akit onnan kilépve hátba lőttek.”¹⁷⁰

Az 1956 megtestesítői

A konzervatív és radikális jobboldal képviselői – ahogy ezt Ripp Zoltán megírta – „nem a magyar október eredeti törekvéseire és eszméire, hanem a megtorlással elszenvedett *sérelmekre* vezetik vissza mai állásfoglalásukat 1956-ról...”¹⁷¹ Így aztán nem is az akkori po-

167 1956. kitartas.mozgalom.org/orokerve-nyu/1956 Letöltés: 1956. 2012. X. 21.

168 Ackermann János, Kelemen Ágnes, Kelemen Lajos, Keleti Ernő, Kettler Pál, Prieszol Olga, Radnai György, Tóth Lajos, Várnai Ferenc: 1956, Köztársaság tér. Tanítani csak az igazságot szabad. *Népszabadság*, 1992. április 9.; Andrásfalvy Bertalan: Ki manipulálja a tényeket? Válasz a párt ház védőinek. *Népszabadság*, 1992. április 9.

169 „A Mező-legenda érzésem szerint a magyar forradalom lelkifurdalását fejezte ki az ártatlan áldozatok miatt” – írta Litván György. Litván (2000) 217.

170 *Népszabadság* 2002. február 27.

171 Ripp (2003) 21.

litikusokban találták meg 1956 igazi megtestesítőit – Mindszenty bíborost kivéve, ő azonban csekély szerepet játszott a forradalomban.

Az FKgP a rendszerváltástól Dudás József emlékét igyekezett felkarolni, de az ezredforduló táján a Forradalmi Nemzeti Bizottmány egykori mindene szinte már teljes feledésbe merült.

Valószínűleg a jobboldal szinte szüntelen megosztottságára vezethető vissza, hogy a romantikus hősiesség bajnokai, a „pesti srácok” közül sem teremődött meg az igazi idol. A két leg tudatosabb felkelőparancsnok, Angyal István és Iván Kovács László nem lett elég népszerű, de ez nem is meglepő:

világnézetük túlságosan távoli a számukra. Pongrátz Gergely talán alkalmas figura lett volna, ám ő ezt a lehetőséget közszerepléseivel többszörösen eljátszotta. Mostanában már csak a fiatal radikálisok lelkesednek érte. Wittner Mária az ezredfordulótól növekvő népszerűségét inkább gyűlöletkeltő megnyilvánulásainak köszönheti, semmint ötvenhatos múltjának.

A differenciálatlan antikommunizmus nem a forradalom valóságos értékeit hordozó szereplőkkel, inkább a kegyetlen megtorlás áldozataival való azonosuláshoz vezetett. A 225 kivégzett közül különösen egy erényes szűz lány (a magyar Jeanne d’Arc) és a retorzió legfiatalabb áldozata (akivel a megrögzült legenda szerint különösen ármányos módon bántak el: az ítélet végrehajtásával megvárták, amíg betölti a tizennyolc évet) bizonyult legalkalmasabbnak 1956 megtestestítésére. „Kiemelésük a tragikus romantikus nemzeti történelemszemlélet továbbéltetésének szándékát példázza: a forradalomban a vereség a domináns mozzanat, hiszen erre lehet engesztelhetetlen sérelmi politikát alapozni. Nem véletlen, hogy 1956-ból a jobboldal nem pozitív energiákat származtat az új generációkra, hanem a vereség és a megtorlás keltette frusztrációt és gyűlölködést, az ádáz és kérlelhetetlen szembenállást hagyja örökül” – állapítja meg Ripp Zoltán.¹⁷²

E két mártíron és a már említett Mindszenty József bíboroson kívül Nagy Imre kormányfő jobboldali megítélése különbözik legmarkánsabban a történeti kutatások eredményeitől.

A forradalom miniszterelnökének jobboldali megítélése sokat változott a rendszerváltás óta. A konzervatív emigránsok – például Sujánszky Jenő, de még Pongrátz Gergely is – kifejezetten tisztelettel írtak, beszéltek róla. A „nagy temetés” időszakában, a választásokig még nem mutatkozott szignifikáns eltérés a vele kapcsolatos véleményekben. De 1990-ben, amikor a parlamentben 1956 emlékét törvénybe iktatták, a szavazás előtti percekben kiderült, hogy a kormánykoalíció SZDSZ-szel egyeztetett szövegéből utóbb kimaradt Nagy Imre mint a forradalmi kormány vezetője. Ezt Csurka István, az MDF népnemzeti szárnyának vezetője harcolta ki. Hogy ne legyen botrány, az SZDSZ inkább „nem vette észre”.¹⁷³ Antall József korábban össznemzeti hagyományról beszélt,¹⁷⁴ majd egyre inkább azt hangsúlyozta, hogy Nagy Imrében leginkább a mártíromságát tiszteli, kormányfői tevékenységét már kevésbé, ezért inkább a Nagy–Tildy-kormány megjelölést használta, ebben azonban senki nem követte. „Míg az MDF-nek 1956 kellett, de Nagy Imre

172 Uo. 22.

173 Nagy N. Péter: Lyukas emlékezet. *Népszabadság*, 1999. október 22.; Litván (2002b) 260.

174 Juszt (2001) 8.

nélkül, addig az MSZP-nek Nagy Imre kellett, de a forradalom nélkül” – alapította meg Litván György.¹⁷⁵ „Már az első jobboldali kormány megkezdte a rendszerváltás végrehajtásával »elhasználtnak« tekintett Nagy Imre háttérbe szorítását. Nem kellett nekik a kommunista Nagy Imre közösen vállalható nemzeti politikusként” – írta Ripp Zoltán.¹⁷⁶ Összeköthető ez a mindszentysta hagyománnyal is, amely a Nagy-kormányt a bukott rendszer örökösének nevezte. A Fidesz vezette jobboldal szóhasználatában a „polgári forradalomnak” is ugyanez az üzenete – ahogy erre Ripp utalt.¹⁷⁷

A szélsőjobboldali radikálisok (például Szalay Róbert, Gajassy G. István, Lovas István¹⁷⁸) – differenciálatlan antikommunizmusukkal – éppoly fontosnak tartották Nagy Imre emlékét végletesen denunciózni (a cári család kivégzésében történő részvétel, a „Vologya”-ügy), mint ahogy tették ezt 1989-ben azok a kommunista erők, akiknek nagyon nem állt érdekükben a rendszerváltás. A súlyos vádakot azonban azóta sem sikerült igazolni.

A középosztály konzervatív része egyértelműen Mindszenty József bíborost tartotta vezéregyéniségnek, még ha a forradalom idején passzivitásra kényszerült is, és csak az utolsó estén hirdette meg véleményét és programját. Tekintélyével természetesen ő is tisztában volt, egyébként valószínűleg nem nevezte volna a Nagy Imre-kormányt – amelyet meg sem nevezett, tehát el sem ismert – a „bukott rendszer örökösének”.¹⁷⁹ Ha többpártrendszer alakul ki, a bíboros minden bizonnyal az ország irányítására is esélyes lett volna.

A mai kormánypárti sajtó is megőrizte ezt a tiszteletet. Íme egy cikk leadje: „A hercegprímás érsek nemcsak a magyar egyháztörténet, de egyben a magyar történelem egyik legjelesebb alakja is volt. Ikon és példakép, aki 1956 emblematikus személyiségévé vált.”¹⁸⁰ Érdemes idézni egy ultrakonzervatív, legitimista blogger rajongását is: „[1956] talán a legnagyobb hőse egy szentéletű ember, akinek olyan sokat köszönhetünk. [...] Ő volt az, aki egész

175 Velancsics Béla: „Nem akarjuk idealizálni Nagy Imrét”. Interjú Litván György-gyel. *Népszava*, 1999. február 6.

176 Ripp (2003) 21.

177 Uo. 24.

178 Gajassy (1995–98); Szalay (1999); Lovas (2004) 15–16.

179 Szabó Miklós: „E sorok írója [...] Nem tud azonban máig megbékélni a »bukott rendszer örökösei«-vel. Ma nagy becsben áll a nemzeti egység. 1956 a nemzeti egység eddig legnagyobb példája. Ezt az egységet egyedül Mindszenty bontotta meg a Nagy Imre-kormány elleni támadással.” Szabó M. (1995e) 89.

180 Sinkovics Ferenc: Mindszenty, aki nem akart enyhülni. Interjú Koltay Gáborral és Zinner Tiborral 2012. október 28. www.magyarhirflap.hu/hatter/mindszenty-aki-nem-akart-enyhulni Letöltés: 2012. XI. 25.

nemzetünk helyett, mindannyiunk nevében kiállt, és valódi, törvényes államfőként lépett fel a törvénytelenek sokaságában. Mindszenty József bíboros úrról, a Magyar Királyság eddig utolsó hercegprímásáról van szó. [...] Ő az az ember, aki a legnagyobb veszélyt jelentette a kommunisták törvénytelen diktatúrájára. Mindszenty volt az, aki ki mondta, nem a pártokkal kell foglalkozni, hanem a nemzettel. A bíboros úr '56 valódi mártírja, aki törvényes államfőhöz méltón egész népéért harcolt, majd egész népéért szenvedett. [...] Ne felejtünk el hálát adni Istennek, hogy a vészterhes XX. században is olyan szentéletű őrangyallal ajándékozta meg nemzetünket, mint Mindszenty József, Magyarország hercegprímása, és haláláig törvényes államfője.”¹⁸¹

Arról már esett szó, hogy ő november 3-i beszédében sem nevezte az eseményeket forradalomnak, csakis szabadságharcnak, követői ma is így nevezik. (Egyik híve, Pánczél Hegedűs János egy interjúban ezt ekképpen hangsúlyozta: Mindszenty „1918 őszén csatlakozott a Keresztény Szociális Néppárthoz, mely Zala vármegyében markáns *ellenforradalmi* politikai üzeneteket fogalmazott meg [...] nem kötött alkut a *forradalmi*, törvénytelen rendszerekkel.”¹⁸²)

Ebben a november 3-i nyilatkozatban Mindszenty ezt is mondta: „A régi nacionalizmusokat mindenütt át kell értékelni. A nemzeti érzés ne legyen többé harcok forrása az országok közt, hanem az igazság fundamentumán a békés együttélés záloga.”¹⁸³ Követői azonban erre már kevésbé hivatkoznak.

181 der schwarze Ritter: 1956. október 23. ötvenhatodik évfordulójára szentmagyarorszagert.blogspot.hu/2012/03/miertnem-hordok-kokardat-marcius-15-en.html Letöltés: 2012. XI. 25.

182 Ágoston (2012). (Kiemelés – E. L.) A cikkben ezt is olvashatjuk: Főcelebráns Dr. Szabó Ferenc jezsuita szerzetes, az idei Mindszenty Emlékérem egyházi kitüntetettje. Az olvasmányokat Szalay Tamás evangélikus lelkész és Pápai Szabó György református lelkész olvasták fel. A könyörgéseket: Ékes József a Fidesz – MPSZ és a Nemzeti Fórum országgyűlési képviselője, a Mindszenty Társaság tagja; Dr. Horváth Béla volt országgyűlési képviselő, a Mindszenty Társaság tagja; Juhász Pintér Pál a Nemzeti Fórum 1956-os Munkacsoportja mb. vezetője; Dr. Kelecsényi Erzsébet az '56-os Magyarok Világszövetsége általános elnöke; Kovács Gergely a Mindszenty Alapítvány kurátora és ügyvivője; Nagy Éva, Nagy Alajos özvegye – mondták. A szentmisén a veszprémi Magyar Honvédség Légierő Zenekara tett zenei szolgálatot Katona János alezredes vezényletével.

25. www.demokrata.hu/ujsgcikk/mindszenty_jozsef_a_rejtett_allamfo/ Letöltés: 2012. XI. 25.

183 Mindszenty József rádióbeszéde 1956. november 3. mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/

- dokument/mindsts.htm Letöltés: 2012. XI. 25.
- 184 Mint legutóbb 2007-ben a kaposvári Csiky Gergely Színház társulata az 56 06/őrült lélek vert hadak című produkciójával. Lásd Eörsi L. (2012) 2–12.
- 185 Természetesen nem mindenki jobboldali, aki a Kollár-ügyet koncepciósnak tartja, Gyenes Pálról tudom, hogy nem az.
- 186 Vitéz Horváth László levele a kaposvári Csiky Gergely Színháznak az 56 06/őrült

Tóth Ilona története, személye váltja ki a legszenvedélyesebb vitákat 1956 témaköréből. A történet dióhéjban: Tóth Ilona, a 24 éves kivételes tehetségű forradalmi elkötelezettségű szigorló orvosnő 1956 novemberében a Domo-kos utcai kórház megbízott vezetője volt, és bekapcsolódott a politikai ellenállásba. Részt vett röpcédulák, illetve az *Élünk* című illegális lap sokszorosításában és terjesztésében. A periratok szerint 1956. november 18-án két férfi tár-

sával likvidálta Kollár István rakodómunkást, akiről bebizonyosodva látták, hogy a szervek embere. Ezért a bíróság mindhármukat halálra ítélte.

Még azok a jobboldali történészek is, akik Mansfeld Péter esetében nem osztják a „keresztény-nemzeti” kurzus legendáit, Tóth Ilonánál ragaszkodnak hozzá, hogy pere kirakatper volt, és a medika feddhetetlen, mivel kegyetlen kínzásokkal, gyógyszerekkel, hipnózissal kényszerítették ki belőle az önterhelő vallomásokat.

Nem túlzás azt állítani, hogy hatalmas kultusz alakult ki Tóth körül: szobrát közjogi méltóságok és pártelnökök avatták fel, személyéről, mártíromságáról dokumentum- és játékfilmek láttak napvilágot, könyvek íródtak, képzőművészeti alkotások készültek. Óriási tisztelet övezi a külföldön élő magyarok körében is. Aki megkérdőjelezi a kultuszt vagy netán szembeszáll vele, magára vonja a magyarságukban megsértettek haragját.¹⁸⁴

Már a kilencvenes évek első felében kialakult egy a jobboldalhoz erősen kötődő kör, amely Tóth Ilona ügyét a magyarság ügyével azonosította, amelyet mindenáron meg kell védeni a „nemzetietlenekkel” szemben.¹⁸⁵ Csak egy példát idézek: „Szörnyű és nem lehet jóváhagyni, hogy legyenek sarlatánok, fizetett bérencek, ripacsok, akik valami aprópénzért, megélhetési bűnözőként is nem átallják felvállalni mártírjaink bemocskolását. Kérdezem: egyáltalán tudják, hogy mit tettek? Tóth Ilonka a Magyar Nemzet, forradalom és szabadságharc hőse – akit a gyökértelen, magyar lélek híján is felnevelkedett, a mi költségünkön kiiskolázott idegenlelkű gyilkosok kéjjel, immár sokadszor igyekeznek MEGGYALÁZNI, megsemmisíteni. Magyar véreim, ne hagyjátok, óvjuk meg magunkat a gátlástalan gyilkosoktól, Magyar Hőseink meggyalázóitól! Legyen mindenki százszor, ezerszer elátkozott, aki a MAGYART bántja!!!”¹⁸⁶

Az 1956 utáni megtorlás adatai a rendszerváltás idején váltak köztudottá. A legnagyobb felháborodást a tizennyolcadik életévét betöltő Mansfeld Péter kivégzése váltotta ki. Noha ehhez az ítéseknek nem kellett két évet várniuk – ahogy ez visszavonhatatlanul elterjedt –, Kádárék elképesztő embertelensége a rendszerváltás óta a jobboldali politikusok örökké hálás aktuálpolitikai témája, amely lehetőséget ad rá, hogy – koszorúzások, emléktábla-avatások, utca-, parkelnevezések és más kultuszépítési lehetőségek alkalmával – baloldali, sőt liberális ellenfeleiket is gyilkossággal vádolják.

A hősteremtő legendákat a kormánypárti sajtó is számtalan esetben terjesztette, Bayer Zsolt például azt írta, hogy Mansfeld 1956-ban követte el „halálos bűnét”.¹⁸⁷

A forradalom 50. évfordulóján játékfilmet mutattak be Mansfeldről, amelynek forgatókönyvírója és rendezője egyaránt Szilágyi Andor volt.¹⁸⁸ Bár a valóság hű rekonstrukcióra törekvő alkotás vajmi kevésbé valósította meg a célját,¹⁸⁹ és a jobboldali történetfelfogásra oly jellemző romanticizálás, a túlzott heroizálás e műben is szembeötlő, az alkotó nem a legvégletesebb Mansfeld-mítoszokból építkezett, tehát nem állítja, hogy csakis a szabadságharcban tanúsított hősiessége miatt számoltak le a makulátlan ifjú hőssel.¹⁹⁰ És ez – úgy tűnik – némi hatást gyakorolt a kormánypárti sajtóra is.¹⁹¹

Mindazonáltal egyelőre csekély jele van annak, hogy a forradalom szélsőjobboldali narratívája eljelentéktelenedjen, vagy legalábbis számottevően viszszaszoruljon. Ugyanakkor az sem látszik, hogy 1956 konzervatív, jobboldali narratívája – tartalmi szempontokat tekintve – eltávolodna a szélsőjobboldalétól.

lélek vert hadak produkciója kapcsán. 2007. március 30.

187 Bayer Zsolt: Új moralisták, farizeusok. *Magyar Nemzet*, 2001. november 14.

188 *Magasabb szempontból*. HungariCom, 2006. A forgatókönyv nyomtatásban is megjelent. (Nemzeti Tankönyvkiadó, 2006.) Az évfordulóra egy lengyel dokumentumfilmet is bemutattak *13 év, 13 perc* címen Marek Maldis rendezésében. A film párhuzamot von a poznańi felkeléskor 13 évesen agyonlőtt Romek Strzakowski és Mansfeld között (aki 13 percig függött az akasztófán).

189 Turcsányi Sándor: „[...] egy halványka képekönyv, komoly aránytévesztésekkel. [...] valamiféle képes történelem, ami a legendában sem akar túl nagy kárt tenni.” Turcsányi (2006) 21.

190 Lásd Eörsi L. (2007). www.rev.hu/reviews/?p=101:12:4126029483343367::NO:RP:P12_RECENZIO_ID:41

191 Hanthy Kinga ezt írta: „Tény, hogy [Mansfeld] volt javítóintézetben, lopás miatt vizsgálati fogságban is...” Mansfeld Péter története. *Magyar Nemzet*, 2006. szeptember 23. Korábban ilyesmire nem volt példa.

HIVATKOZÁSOK

Ágoston (2012)

ÁGOSTON BALÁZS: Mindszenty József, a rejtett államfő. Interjú Pánczél Hegedűs Jánossal. www.demokrata.hu/ujsgaicikk/mindszenty_jozsef_a_rejtett_allamfo/ Letöltés: 2012. XI. 25.

Barotányi (1999)

[BAROTÁNYI ZOLTÁN]: Új történeti kutatóintézet. Az ő XX. századuk. *Magyar Narancs*, szeptember 16. magyarnarancs.hu/archivum/1999?order=asc

Bartus (2001)

BARTUS LÁSZLÓ: *Jobb magyarok*. Budapest, a szerző kiadása.

Buják (1998)

BUJÁK ATTILA: Kié a múlt? Interjú Litván Györggyel. *168 óra*, december 22.

Buják (2002)

BUJÁK ATTILA: Októberi zajongás. Beszélgetés Fónay Jenővel. *168 óra*, október 24.

Csurka (1992)

Néhány gondolat a rendszerváltozás két esztendeje és az MDP új programja kapcsán. *Magyar Fórum*, augusztus 20.

Drábik (2005)

DRÁBIK JÁNOS: *A magyarok harmadik útja – 1956. Kiút a kommunizmus és a pénzuralom zsákutcájából*. Debrecen, Gold Book Kft.

Eörsi I. (1992)

EÖRSI ISTVÁN: Másnap. *168 óra*, október 27.

Eörsi L. (2007)

EÖRSI LÁSZLÓ: „Halványka képekönyv”. *Élet és Irodalom*, augusztus 10. www.rev.hu/reviews/f?p=101:12:4126029483343367::NO:RP:P12_RECE NZIO_ID:41

Eörsi L. (2012)

EÖRSI LÁSZLÓ: Mementó: 56 06. *Színház*, 2012. 11. 2–12.

Eörsi L. (2004)

EÖRSI LÁSZLÓ: *Széna tériek*. Budapest, 1956-os Intézet.

Eörsi–Kőszeg (1994)

EÖRSI JÁNOS–KŐSZEG FERENC: „Adják ők alább is”. Beszélgetés Orbán Viktorral. *Beszélő*, február 17. 9–11.

Fónay (1983)

FÓNAY JENŐ: *Megtorlás. Mi történt Magyarországon 1956 után?* Zürich, Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör.

Fónay (1992)

FÓNAY JENŐ: A forradalomnak csak egyetlen arca volt, s van! *Vasárnapi Újság*, február 16.

Gajassy (1995–98)

GAJASSY G. ISTVÁN: '56 – *elárult szabadságbarc. Egy Széna téri szabadságbarcos beszámolója*. Novi Sad, szerzői kiadás.

Juszt (2001)

JUSZT LÁSZLÓ: A felkelés anatómiája. Beszélgetés Litván Györggyel. *168 óra*, november 8.

Kende (2006)

KENDE PÉTER: *Eltékozolt forradalom?* Budapest, Új Mandátum.

Kozák (1999)

KOZÁK GYULA: A TIB 1988-ban. *Beszélő*, szeptember, 88–93.

Kozák–Molnár (1993)

Kozák Gyula–Molnár Adrienne (szerk.): „Szuronyok hegyén nem lehet dolgozni”. *Válogatás 1956-os munkástanács-vezetők visszaemlékezéseiből*. Budapest, Századvég.

Kunszabó (1990)

KUNSZABÓ FERENC: Magyar cselekvés. *Hunnia Füzetek*, 4.

Lévai (1999)

LÉVAI ISTVÁN: *Széna tér 1956*. Szeged, Délmagyarország.

Litván (1992)

LITVÁN GYÖRGY: *Az 1956-os magyar forradalom hagyománya és irodalma*. Budapest, MTA Történettudományi Intézet.

Litván (1996)

LITVÁN GYÖRGY: Az 1956-os magyar forradalom eszméi és irányzatai. In uő: *Októberek üzenete*. Budapest, Osiris, 352–356.

Litván (2000)

LITVÁN GYÖRGY: Mítoszok és legendák 1956-ról. In Körösi Zsuzsanna–Standeisky Éva–Rainer M. János (szerk.): *Magyarország a jelenkorban. Évkönyv VIII*. Budapest, 1956-os Intézet, 205–218.

Litván (2002a)

LITVÁN GYÖRGY: Emlékezés vagy botránykeltés. *HVG*, október 18.

Litván (2002b)

LITVÁN GYÖRGY: Politikai beszéd 1956-ról – 1989 után. In Rainer M. János–Standeisky Éva (szerk.): *Magyarország a jelenkorban. Évkönyv X*. Budapest, 1956-os Intézet, 258–263.

- Lovas (2004)
 LOVAS ISTVÁN: Vologya. *Demokrata* 2004. 4. 5–16.
- M. Kiss (1990)
 M. KISS SÁNDOR: Kinek a forradalma? *Hitel*, augusztus 8. 54–56.
- Major (1997)
 MAJOR TIBOR: Nyílt levél Fónay Jenőnek. *Szittyakiürt*, 7–8.
- Marsovszky (2011)
 MARSOVSZKY MAGDOLNA: Hol az ellenség? *Liget*, 7. 90–96.
- Meszerics (2000)
 MESZERICS TAMÁS: Politikai ellenállás '45–56. *Beszélő*, 9–10. 74–85.
- Mink (2000a)
 MINK ANDRÁS: A csíny. *Élet és Irodalom*, március 3.
- Mink (2000b)
 MINK ANDRÁS: David Irving kalandja 1956-tal. *Beszélő*, 7–8. 101–115.
- Murányi (2006)
 MURÁNYI LEVENTE: *Kamaszfejjel 56-ban*. Budapest, Hungarovox Bt.
- Orbán (1996–2001)
 ORBÁN ÉVA: *Üzenet a barikádokról*. 1–3. Budapest, Kráter. /Gloria Victis./
- Orbán (2009)
 ORBÁN ÉVA: Gondolatok október 23-a kapcsán. *Barikád*, október 23.
- Panek (1990)
 PANEK ZOLTÁN: Új magyar tévédráma. *Magyar Fórum*, szeptember 12. 3.
 Idézi Karsai László: Mítoszok, rágalmak és pártpropaganda. *Kritika*, 1990. 12. 22–23.
- Pongrátz (1992)
 PONGRÁTZ GERGELY: *Corvin köz 1956*. Budapest, szerzői kiadás.
- Rainer (2002)
 RAINER M. JÁNOS: Másnap. Az intézményesült emlék(ezés) – 1989–1992.
 In Rainer M. János–Standeisky Éva (szerk.): *Magyarország a jelenkorban. Évkönyv X*. Budapest, 1956-os Intézet, 251–257.
- Ripp (2003)
 RIPP ZOLTÁN: Az ötvenhatos hagyományok és a politika. *Mozgó Világ*, 8. 23–33.
- Salamon (2000)
 SALAMON KONRÁD: A harmadik út mint az 1956-os forradalom programja. *Valóság*, 8. 99–100.
- Sándor (2006)
 SÁNDOR TIVADAR: A jobbhátvéd – Tőkéczi László történész pályaképe.

- Magyar Narancs*, 10. magyarnarancs.hu/konyv/a_jobbhatved_-_tokeczki_laszlo_tortenesz_palyakepe-65234 Letöltés: 2013. I. 17.
- Seres (1994)
SERES LÁSZLÓ: Államtitok. *Magyar Narancs*, január 20.
- Seres (2000)
SERES LÁSZLÓ: „Az újratemetés felmutatta az ősbűnt”. Interjú Rainer M. Jánossal. *Élet és Irodalom*, október 20.
- Spanyol (1990)
Spanyol László István levele Kunszabó Ferenchez. *Hunnia Füzetek*, 7.
- Stefka (2003)
STEFKA ISTVÁN: *Ötvenhat arcai*. Budapest, Kairosz.
- Szabó D. (1990)
SZABÓ DEZSŐ: A magyar öntudat, a magyar élethit tényei (1940). *Hunnia Füzetek*, 10.
- Szabó M. (1991)
SZABÓ MIKLÓS: A kínos forradalom. *Beszélő*, október 19. 5–6.
- Szabó M. (1995a)
SZABÓ MIKLÓS: Demokratikus forradalom vagy dicsőséges antikommunista ellenforradalom? In uő: *Múmiák öröksége. Politikai és történeti esszék*. Budapest, Új Mandátum, 122–124.
- Szabó M. (1995b)
SZABÓ MIKLÓS: A forradalmi etűd. Uo. 135–137.
- Szabó M. (1995c)
SZABÓ MIKLÓS: Jobbra át? Uo. 96–103.
- Szabó M. (1995d)
SZABÓ MIKLÓS: Ki nyerte meg a második világháborút? Uo. 147–151.
- Szabó M. (1995e)
SZABÓ MIKLÓS: Mindszenty és Barankovics. Uo. 87–89.
- Szabó M. (1995f)
SZABÓ MIKLÓS: Ötvenhat „igazi” előkészítői. Uo. 132–134.
- Szabó M. (1999)
SZABÓ MIKLÓS: Újraírt történelem. *Hetek*, október 30. www.hetek.hu/huter/ujrairt-tortenelem
- Szalay (1999)
SZALAY RÓBERT (összeáll.): *1956. A forradalom igaz története. Ami a történelemkönyvekből kimaradt*. 2. kiadás [Budapest], 56-os Magyarok Világtanácsa.

Szilágyi (2001)

SZILÁGYI SÁNDOR: Az '56-os hagyomány a szamizdat Beszélőben. *Beszélő*, 12. 57–61.

Turcsányi (2006)

TURCSÁNYI SÁNDOR: Arcszíne akár a falé... *Magyar Naranccs*, szeptember 21.

Urechia (1990)

Gróf ALEXANDER URECHIA: Isten óvjon, magyar barátom! *Szent Korona*, január 17. 2. Idézi Karsai László: Mítoszok, rágalmak és pártpropaganda. *Kritika*, 12. 23.

Wittner (2002)

WITTNER MÁRIA: *Ellenőrizve*. Budapest, Magyar Ház.

Zádori (1993)

ZÁDORI ZSOLT: Kis októberi ünnepek. *Beszélő*, október 30. 15.

Zimányi (1992)

ZIMÁNYI TIBOR: A TIB van-e válságban? *Vasárnapi Újság*, február 16. 2.